

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

NEJC KONJEDIC

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PREKLETSTVO NARAVNIH VIROV

Ljubljana, september 2011

NEJC KONJEDIC

IZJAVA

Študent Nejc Konjedic izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 27. septembra 2011

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 DEFINICIJA, TEORIJE IN KRITIKE	2
1.1 Konfliktni naravni viri.....	2
1.2 Pregled študij.....	3
2 VZROKI.....	8
2.1 Geografsko zgodovinsko ozadje	8
2.2 Korupcija.....	10
2.3 Holandska bolezen	11
2.3.1 Nediverzificirano gospodarstvo	12
2.3.1.1 Finančna neodvisnost vlad	14
2.3.1.2 Nestanovitnost vladnih prihodkov	15
2.4 Vojne in mednarodni pritiski za prevlado nad resursi.....	18
2.4.1 Državljske vojne.....	18
2.4.2 Vojne s sosednjimi državami	20
2.4.3 Interesi svetovnih velesil.....	21
2.5 Povezanost vzrokov.....	22
3. MODEL INŠTITUCIONALNIH VZROKOV	23
3.1 Model	24
4 MOŽNE REŠITVE	29
4.1 Izogib holandski boleznim	29
4.2 Ukrepi zoper korupcijo.....	30
4.3 Izboljšanje državnih inštitucij	31
4.4 Bocvanski zgled	32
4.5 Vloga mednarodnih inštitucij	34
4.5.1 Svetovna banka	34
4.5.2 Svetovna trgovinska organizacija.....	35
4.5.3 Mednarodni denarni sklad.....	36
4.5.4 Nevladne organizacije	37
SKLEP.....	38
LITERATURA IN VIRI	41

KAZALO TABEL

Tabela 1: Glavne značilnosti in ugotovitve analiziranih študij.....	6
Tabela 2: Odvisnost držav od mineralnih surovin in goriv.....	13
Tabela 2: Državlanske vojne, povezane z naravnimi viri, pregled od 1990 – 2002.....	19
Tabela 4: Značilnosti predstavljenih kategorij držav.....	27

KAZALO SLIK

Slika 1: Naravni viri v Afriških državah.....	3
Slika 2: Število držav, pri katerih tuja državna pomoč presega 10% BDP.....	15
Slika 3: Vpliv političnih dogodkov na gibanje cene nafte med leti 1970 – 2009.....	16
Slika 4: Letni standardni odkloni mesečnih cenovnih indeksov za različne surovine.....	17
Slika 5: Diagram povezanosti vzrokov za nastanek prekletstva naravnih virov.....	23
Slika 6: Shema kategorizacije držav glede na prisotnost virov.....	25

UVOD

Navdih za pričujočo diplomsko nalogo sem dobil med trimesečnim popotovanjem po Zahodni Afriki v začetku leta 2011. Ta predel sveta je namreč med ekonomsko najmanj razvitimi in ekstremna revščina je očitna na dobesedno vsakem koraku. Medtem pa številni rudniki, naftna nahajališča, zelo ugodni kmetijski pogoji, bogata morja, potencial za razvoj turizma itd., porajajo vprašanje, kje ležijo vzroki za slabo gospodarsko razvitost vsem omenjenim naravnim bogastvom navkljub. Po drugi strani je v Zahodnem svetu veliko držav, ki so gospodarsko zelo razvite kljub temu, da ne posedujejo relevantnih naravnih virov. Med družboslovci, ki že več kot 20 let preučujejo vzroke za ta paradoks, se je za ta pojav uveljavil pojem »prekletstvo naravnih virov.«

Med popotovanjem in spoznavanjem držav se mi je kot razlog za ta nepravilni fenomen ponujalo več bolj ali manj verjetnih vzrokov – korupcija, slaba izobrazbena struktura prebivalstva, zapuščina kolonialističnega obdobja, izkoriščanje s strani Zahodnega sveta, državljanske vojne... Odgovor na to vprašanje sem sklenil najti v tej diplomski nalogi.

Prva hipoteza mojega diplomskega dela je, da obstaja skupina držav, ki kljub izobilju naravnih virov dosega bodisi v povprečju nižjo gospodarsko rast (v primerjavi z državami brez relevantnih naravnih virov), bodisi ima relativno visok delež prebivalstva, ki živi v ekstremni revščini, ali oboje.

Druga hipoteza pa je, da je pogoj za nastanek opisane situacije splet okoliščin, katerega glavni faktor je splošna razširjenost korupcije.

Preverjanje hipotez sem izvedel s pregledom znanstvenih raziskav s tega področja ter identifikacijo in podrobnejšo analizo potencialnih, najpogosteje omenjanih vzrokov. Empirični del diplomskega dela predstavlja osnove lastnega modela inštitucionalnih vzrokov za nastanek prekletstva naravnih virov na podlagi izsledkov izvedene meta-študije znanstvenih raziskav.

Diplomsko delo sem razdelil v štiri smiselno ločene sklope, ki na koncu pripeljejo do sklepa in odgovora o pravilnosti zastavljenih hipotez. V diplomskem delu sem se odločil za analizo iz sekundarnih virov – preučil sem že opravljene strokovne študije na tem področju in jih povzel v prvem poglavju. Različni avtorji so problem raziskovali iz različnih zornih kotov, največkrat s študijami primerov ali ekonometričnimi meddržavnimi analizami različnih potencialnih vzrokov v odnosu do prisotnosti naravnih virov. Rezultati različnih študij so si mnogokrat nasprotujoči.

V drugem poglavju sem podrobneje analiziral in razčlenil najpogostejše vzroke za prekletstvo naravnih virov, ki se pojavljajo skozi študije. Za večino vzrokov sem poskušal poiskati primere držav, kjer je posamezen vzrok najbolj očiten. Na koncu poglavja sem oblikoval shemo, ki predstavi povezanost posameznih vzrokov, in s tem poskušal razložiti kompleksnost problema.

Tretje poglavje sem začel z mnenjem o vzrokih za razhajanje rezultatov študij in v odgovor predstavil svoj model kategorizacije inštitucionalnih vzrokov za preučevani pojav, v katerem sem države razporedil v kategorije glede na kriterije, ki so se mi na podlagi analize iz drugega poglavja zdeli najbolj relevantni.

V četrtem, zadnjem poglavju, sem poiskal in opisal možne rešitve za odpravo oziroma omilitev posledic tega fenomena, spoznanja diplomskega dela pa strnil v sklepu.

1 DEFINICIJA, TEORIJE IN KRITIKE

1.1 Konfliktni naravni viri

V ekonomiji konvergenčna teorija pravi, da se nerazvite države praviloma hitreje razvijajo kot razvite države. Omenjena teorija vpeljuje koncept učinka dohitevanja (angl. *catch-up effect*), zaradi katerega naj bi sčasoma nerazvite države, predvsem zaradi dostopa do tehnološkega znanja razvitih držav, po gospodarski razvitosti »dohitele«¹ razvite države. Kljub temu, da so nekatere redke države to znanje v kombinaciji z naravnimi viri res uporabile za hiter gospodarski razvoj, v svetovnem merilu to še zdaleč ni pravilo.

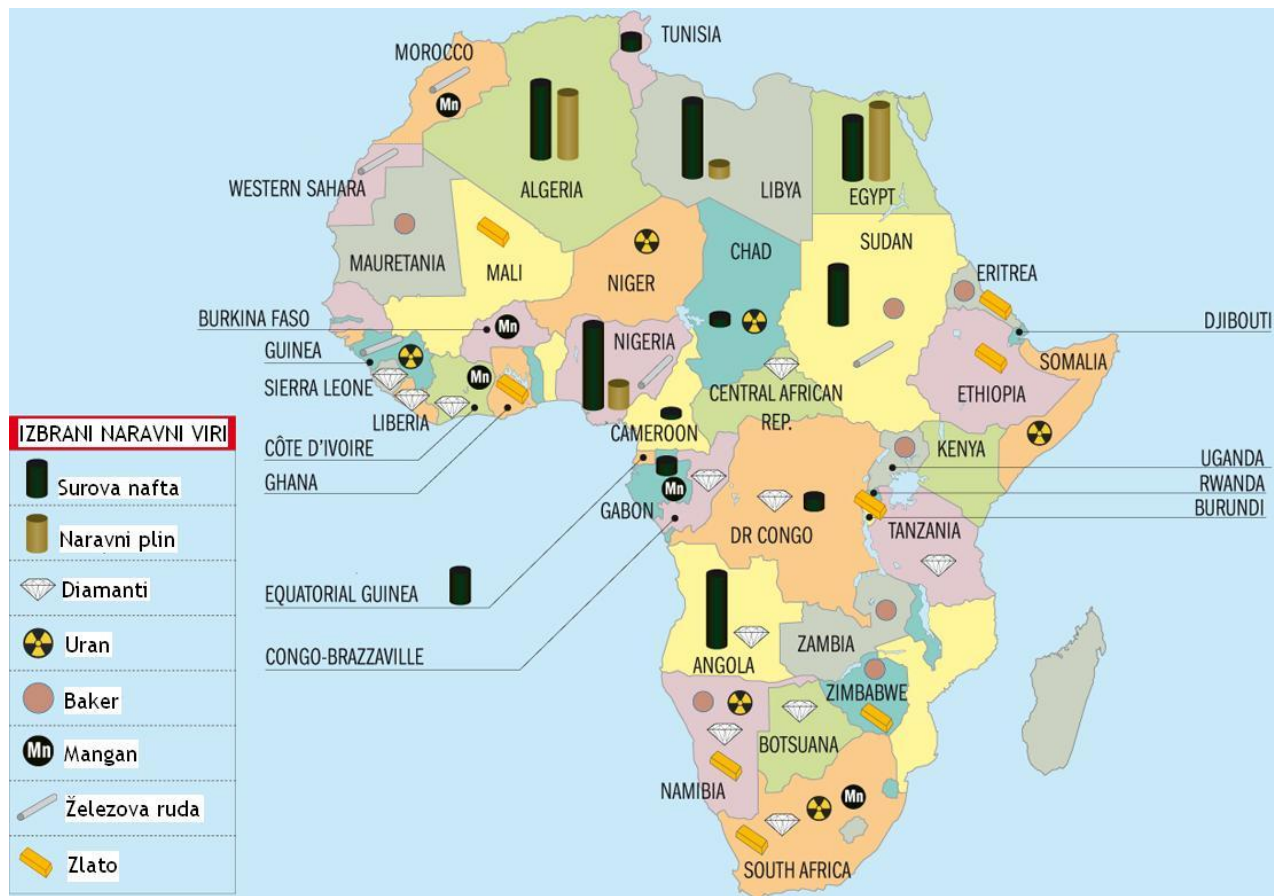
Naravni viri nesporno vplivajo na gospodarski razvoj, a na različne načine. Med državami, ki so najbolj bogate z naravnimi viri, najdemo bodisi države z zelo visoko gospodarsko rastjo, pa tudi veliko tistih z zelo nizko ali celo negativno rastjo (Mehlum, Moene & Torvik, 2006, str. 1).

Različni naravni viri so po svetu porazdeljeni neenakomerno. Med dvajset držav je porazdeljenih več kot 95% do sedaj znanih svetovnih zalog nafte. V državah srednje in južne Afrike je polovica svetovnih zalog diamantov, enajst držav pa razpolaga s tremi četrtinami svetovnih zalog zemeljskega plina. Podobna statistika velja tudi za zlato, srebro, železo, baker, ter ostale naravne vire (CIA – The World Factbook, 2011).

Na sliki 1 je prikazana porazdelitev nekaterih naravnih virov med Afriškimi državami. Kljub temu, da imajo skoraj vse države vsaj kakšno pomembno nahajališče naravnih virov, večina afriških držav vztrajno zaseda dno lestvic gospodarske rasti, deleža prebivalstva pod pragom revščine, indeks človekovega razvoja ipd. Mnoge države so politično nestabilne in v njih potekajo vojne in oboroženi spopadi (United Nations - Human Development Reports, 2011).

Slika 1: Naravni viri v Afriških državah

Vir: ETH Zurich - Analyses in Security Policy No. 38, 2011.

1.2 Pregled študij

Prvi avtor, ki je pisal o neuspešnosti na izvozu nafte temelječih gospodarstev v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja je bil raziskovalec Alan Gelb, najizraziteje v *Oil windfalls: Blessing or curse* (1988). Sam pojem »prekletstvo naravnih virov« (angl. *resource curse*) pa je prvič uporabil Richard Auty leta 1993, ko je opisoval kako države, bogate z naravnimi viri, niso sposobne teh virov uporabiti za razvoj narodnega gospodarstva in kako imajo te države, kontraintuitivno, manjšo gospodarsko rast v primerjavi s tistimi brez relevantnih naravnih virov.

Zagotovo je treba izhodiščno tezo razumeti in razlagati z zadržkom. Že Gelb, ki se je v svoji raziskavi osredotočil le na analizo šestih z nafto bogatih držav v razvoju (Alžirija, Venezuela, Nigerija, Ekvador, Trinidad in Tobago ter Indonezija), je opozoril, da so naravni viri sicer lahko gonilo gospodarskega razvoja, a nikakor ne brez ustreznega gospodarskega upravljanja in razumnih političnih odločitev vladajočih, ki morajo prevzeti tveganja in negotovosti ob preudarni izbiri projektov ter načrtovanju razvoja (Gelb, 1988, str. 135 - 140).

Podobno študijo primerov držav je opravila tudi Terry L. Karl, v kateri je analizirala situacijo v 6 različnih državah bogatih z nafto: Venezueli, Alžiriji, Nigeriji, Iranu, Indoneziji in na Norveškem. Tudi ona je podobno kot pred njo Gelb in Auty prišla do zaključka, da je glavni faktor, ki pri teh državah vpliva negativno na gospodarsko rast, t.i. holandska bolezen¹. Poleg tega glavnega vzroka pa avtorica prepozna tudi dva druga negativna učinka: neracionalno visoko vladno potrošnjo ob kratkotrajnih velikih povečanjih prihodkov namesto postopnega priliva teh sredstev v proračun ter problem neodvisnosti državnega proračuna od davkoplačevalskega denarja (Karl, 1997, str. 16).

Prvo obširnejšo ekonometrično raziskavo na to temo sta leta 1995 objavila Jeffrey Sachs in Andrew Warner, kjer sta na osnovnem vzorcu 97 držav analizirala podatke za 19-letno obdobje od 1970 – 1989. Na podlagi regresijske analize sta opazovala kako delež izvoza naravnih virov v bruto domačem proizvodu (v nadaljevanju BDP) države vpliva na gospodarsko rast. Prišla sta do zaključka, da države z večjim deležem izvoza naravnih virov (kot naravne vire sta štela kmetijske izdelke, rudnine in goriva) v BDP v povprečju dosegajo nižjo gospodarsko rast. S statističnim izločanjem spremenljivk, za katere so nekateri avtorji pred njima trdili, da bi lahko vplivale na omenjeno negativno povezavo (med drugim razlike v višini BDP *per capita* na začetku opazovanega obdobja, trgovinske politike, stopnjo investicij, birokratsko učinkovitost in porazdelitev dohodka), sta avtorja glavni vzrok pripisala učinku holandske bolezni (Sachs & Warner, 1995, str. 21 - 22).

V nadgradnji iste študije leta 1997 sta se avtorja osredotočila na države podsaharske Afrike. Omenjena osnovna negativna povezava se je izkazala za statistično značilno, tudi ko sta avtorja upoštevala kar 9 dodatnih geopolitičnih in demografskih spremenljivk, ki bi lahko vplivale na omenjeno preučevano korelacijo v tej regiji. Kljub temu, da za nekatere od spremenljivk (dostop do morja, tropsko podnebje) najdeta negativno korelacijo na gospodarsko rast, glavni vzrok za počasno gospodarsko rast pripišeta slabim ekonomskim politikam (Sachs & Warner 1997, str. 335 - 337).

Kot zaključek in povzetek niza študij Sachs in Warner leta 2001 na podlagi vseh izvedenih analiz in testiranih spremenljivk kot glavni razlog za prekletstvo naravnih virov navedeta učinek izrinjanja (angl. *Crowding out effect*) kot posledico holandske bolezni; prihodki iz izvoza surovin sprožijo apreciacijo valute, kar posledično negativno vpliva na produktivnost ostalih sektorjev v gospodarstvu, ki so gonilo gospodarske rasti (Sachs & Warner, 2001, str. 829, 833).

---

¹ Holandska bolezen je koncept, ki razlaga negativne posledice velikih povečanj državnih prihodkov. Primarno je pojav povezan z odkritjem naravnih virov, a je lahko posledica velikega povečanja državnih prihodkov tudi iz drugih naslovov, vključujoč neposredne tuje investicije, tujo državno pomoč, ali znatno povečanje cen naravnih virov. Holandska bolezen ima dva glavna učinka in sicer preko apreciacije domače valute do zmanjšanja konkurenčnosti cen domačih proizvodov in posledično zmanjšanje izvoza izdelkov ter povečanje uvoza. Posledica obeh učinkov je, da se na dolgi rok proizvodnja seli v države s cenejšo delovno silo. Tako torej sektor proizvodnje naravnih virov škoduje proizvodnemu sektorju države (Dutch Disease, 2011).

Leta 2000 se je po Gelbovem zgledu analiziranja držav izvoznic nafte lotil tudi Thorvaldur Gylfason, ki pa je primerjal podatke držav članic Organizacije držav izvoznic nafte (v nadaljevanju OPEC²) z ostalimi državami v razvoju med leti 1965 do 1998. Prišel je do zaključka, da so imele države OPEC-a v tem obdobju v povprečju letno stopnjo rasti BDP *per capita* -1,3%, medtem ko je bila povprečna letna stopnja rasti BDP *per capita* pri ostalih državah v razvoju 2,2% (Gylfason, 2000, str. 1). Avtor poleg klasičnega problema holandske bolezni kot del razloga za pojav prekletstva naravnih virov vidi tudi korupcijo, slabo ekonomsko politiko vlade ter nezadostno vlaganje v razvoj dobrega šolstva (Gylfason, 2000, str. 3 - 4).

Upoštevajoč ugotovitev, da se je večina zagovornikov teorije omejila na raziskovanje pojava prekletstva naravnih virov v času po drugi svetovni vojni in na države v razvoju, je s tega vidika zanimivejša raziskava podobnosti med temi državami ter iskanje pravih vzrokov za ta pojav. Zato se je veliko študij, namesto analize splošne korelacije med prisotnostjo naravnih virov in gospodarsko rastjo, usmerilo na iskanje bolj konkretnih povezav med različnimi vzroki, ki vplivajo na gospodarsko rast bolj kot sama prisotnost naravnih virov. V zadnjem desetletju so se pojavile študije s še dodatnimi dimenzijami prekletstva naravnih virov, predvsem z analizo korelacij med naravnimi viri in demokratizacijo, korupcijo in politično stabilnostjo.

Kar nekaj študij obstaja, kjer so se avtorji poglobili tudi v analizo vpliva odkritja naravnih virov (oziroma povečanja državnih prihodkov iz tega naslova) na stopnjo demokratičnosti države (namesto gospodarske rasti). Prvo odmevno študijo na tem področju je izvedel Michael L. Ross, ki je analiziral podatke za 113 držav in prišel do zaključka, da obstaja trdna negativna korelacija med povečanjem prihodkov iz naslova naravnih virov (nafte in rudnin) ter stopnjo demokratizacije. Z drugimi besedami, bolj kot se povečajo prihodki države od naravnih virov, bolj avtorska postane država (Ross, 2001, str. 341 – 342).

Več avtorjev je tezo o prekletstvu naravnih virov tudi kritiziralo. V eni najnovejših raziskav na to temo sta Haber in Menaldo (2011) analizirala povezavo med prisotnostjo naravnih virov in stopnjo demokratiziranosti na podatkih od leta 1800 do 2006. Avtorja sicer priznavata posamezne izjeme v obeh straneh (neuspeh držav z relevantnimi naravnimi viri in uspeh držav brez njih), hkrati pa pokažeta, da je držav, kjer so odkritja nafte in mineralnih zalog vodila v višjo stopnjo demokratičnosti, najmanj dvakrat toliko v primerjavi s tistimi, kjer so podobna odkritja naravnih virov prisostvovala obstoju oziroma razvoju avtoritarizma. Ob tem avtorja poudarjata, da obstaja velika razlika med tem, da se identificira in analizira posamezne primere, kjer so naravni viri vodili do »prekletstva«, ter tezami, ki nakazujejo na pravilo (Haber & Menaldo, 2011, str. 6, 25).

Tako zagovorniki kot kritiki teorije so si edini, da so lahko naravni viri za državo tako blagoslov kot tudi prekletstvo. Tudi zagovorniki teze poudarjajo, da sama prisotnost virov ne vodi nujno v

---

² iz angl. *Organization of Petroleum Exporting Countries*.

počasnejšo gospodarsko rast ter navajajo že zgodovinske primere kot so denimo Velika Britanija, Nemčija ter ZDA, ki so konec 19. stoletja za izjemno hiter gospodarski razvoj izkoristile prav naravne vire. (Sachs & Werner, 1995, str. 3). Tudi v zadnjih nekaj desetletjih najdemo primere kar nekaj držav, ki so naravna bogastva izkoristila za dolgoročno gospodarsko rast, med drugimi Bocvana, Malezija, Norveška idr. (Gylfason, 2000, str. 1, 4).

Študija (Jong-A-Pin, 2006, str. 22 - 23) ugotavlja negativno korelacijo med določenimi oblikami politične nestabilnosti na gospodarsko rast. Najznačilnejši negativni vpliv na gospodarsko rast ugotovi predvsem v državah, kjer so prisotni etnični in verski konflikti, državni upori ter spremembe sistema. To pa je značilno za države z državljanskimi vojnami, za katere več študij dokazuje, da se financirajo s prihodki iz naravnih virov (Collier & Hoeffler, 2004, str. 587 - 589).

Nekateri avtorji vidijo glavni problem v zanašanju vlad na prihodke od naravnih virov, kar s kombinacijo neracionalne državne potrošnje in nestanovitnosti državnega proračuna, ki je povezana z visoko stopnjo prihodkov od izvoza naravnih virov v proračunu, izkrivlja fiskalno politiko države (Bleaney & Halland, 2009, str. 14).

Švedska študija (Boschini, Pettersson & Roine, 2007, str. 594 - 596) tezo o vplivih naravnih virov na državljanske vojne in posledično slabšo gospodarsko rast še razširi in vpelje različne kategorije naravnih virov. Loči vire, ki jih je relativno enostavno pridobivati, transportirati in prodati, kot na primer diamanti in drage kovine, ter ostale, katerih ekstrakcija je težja in dražja (npr. nafta) ali niso obstojni (npr. kmetijski pridelki). Vloga prisotnosti različnih vrst naravnih virov, kot jih avtorji kategorizirajo, pa le postransko vpliva na stopnjo gospodarske rasti. V isti študiji avtorji poudarijo vlogo dobrih državnih inštitucij kot glavnega kriterija za gospodarski uspeh držav z naravnimi viri.

Glavne značilnosti in ugotovitve obravnavanih študij sem, za boljšo preglednost, strnil v Tabeli 1.

Tabela 1: Glavne značilnosti in ugotovitve analiziranih študij

Avtorji, leto izida	Vrsta študije	Ugotovitve – glavni vzrok	Predlagane rešitve	Velikost vzorca
Alan Gelb, 1988	Študija primerov 6 držav proizvajalk nafte, meddržavna primerjava	Holandska bolezen – posebno nevarni so naftni šoki	Prekletstvo naravnih virov je mogoče preprečiti s pravimi ekonomskimi pristopi	6 držav: Alžirija, Venezuela, Nigerija, Ekvador, Trinidad in Tobago ter Indonezija
Richard Auty, 1993	Študija primerov 6 izvoznic rudnin, meddržavna primerjava	Holandska bolezen	Izogib holandski boleznim; ukrepi za zvečanje konkurenčnosti proizvodnje	6 držav: Peru, Bolivija, Čile, Jamajka, Zambija, Papua Nova Gvineja

se nadaljuje

nadaljevanje

Avtorji, leto izida	Vrsta študije	Ugotovitve – glavni vzrok	Predlagane rešitve	Velikost vzorca
Jeffrey Sachs in Andrew Warner, 1995	Ekonometrična primerjava izbranih držav	Stat. značilna negativna korelacija med prisotnostjo naravnih virov in gospodarsko rastjo, glavni vzrok: holandska bolezen	Ukrepi za izogib vzrokov holandski bolezni, ne pa reševanje posledic (subvencije za proizvodni sektor)	97 držav v razvoju, podatki za leta 1970 – 1989
Jeffrey Sachs in Andrew Warner, 1997	Ekonometrična primerjava držav podsaharske Afrike z ostalimi državami	Poleg nekaterih geopolitičnih faktorjev je glavni vzrok za nizko gospodarsko rast holandska bolezen	Ukrepi za izogib vzrokov holandske bolezni – izboljšanje ekonomskih politik	Poudarek na 23 državah podsaharske Afrike – primerjava s celotnim vzorcem iz študije 1995
Terry L. Karl, 1997	Študija primerov izbranih držav, meddržavna primerjava	Holandska bolezen v kombinaciji z neracionalno vladno potrošnjo	Ukrepi za izogib holandski bolezni ter povečanje učinkovitosti državnih inštitucij	Poudarek na Venezueli; primeri Alžirije, Nigerije, Irana, Indonezije ter Norveške
Thorvaldur Gylfason, 2000	Ekonometrična primerjava gospodarske rasti članic OPEC in ostalih držav	Holandska bolezen, korupcija, slaba ekonomska politika, nizko vlaganje v šolstvo	Vzpostavitev dobrih inštitucij in s tem ekonomskih in družbenih politik	90 držav, poudarek na članicah OPEC. Podatki za leta 1965 do 1998
Jeffrey Sachs in Andrew Warner, 2001	Povzetek prejšnjih študij	Holandska bolezen	Ukrepi za izogib vzrokov holandske bolezni	Podatki iz študije 1995
Michael L. Ross, 2001	Ekonometrična analiza vpliva odkritja naravnih virov na stopnjo demokratičnosti	Močna negativna korelacija med povečanjem prihodkov iz naravnih virov in stopnjo demokratičnosti	Ne predlaga konkretnih rešitev; spodbuja nadaljnje raziskave	113 držav, podatki za leta 1971 - 1997
Richard Jong-A-Pin, 2006	Vpliv politične nestabilnosti na gospodarsko rast	Negativna korelacija med določenimi aspekti politične nestabilnosti in gospodarsko rastjo	Opozarja na različne aspekte politične nestabilnosti, ki imajo lahko na gospodarsko rast različne učinke	98 držav, podatki za leta 1984 – 2003
Boschini, Pettersson, Roine, 2007	Ekonometrična analiza vpliva naravnih virov na gospodarsko rast	Negativna korelacija med slabimi državnimi inštitucijami (korupcijo) in gospodarsko rastjo	Izboljšati državne inštitucije (ne da konkretnih predlogov)	80 držav, podatki za leta 1975 - 1988
Bleaney in Halland, 2009	Ekonometrična analiza vpliva deleža naravnih virov v izvozu na gospodarsko rast	Negativna korelacija med deležem izvoza naravnih virov in gospodarsko rastjo	Zmanjšanje zanašanja na prihodke od naravnih virov in izboljšanje fiskalne politike	75 držav, podatki za leta 1980 - 2004
Stephen Haber in Victor Menaldo, 2011	Ekonometrična analiza vpliva odkritja naravnih virov na stopnjo demokratičnosti	Kategorizacija držav, v splošnem pozitivna korelacija med povečanjem prihodkov iz naravnih virov in stopnjo demokratičnosti	Predlagata identifikacijo specifičnih problemov v posamezni državi, kjer je prišlo do prekletstva naravnih virov	168 držav, podatki za leta 1800 - 2006

Jasno je torej, da naravni viri *per se* ne morejo biti vzrok prekletstva naravnih virov, zato bom v nadaljevanju podrobneje opisal v preučeni študiji največkrat omenjene vzroke za nastanek opazovanega pojava ter jih pojasnil na nekaterih konkretnih primerih držav.

2 VZROKI

Čeprav je jasno in podprto s številnimi študijami in trdnimi dokazi, da veliko število držav kljub izobilju naravnih virov doživlja tako nizko gospodarsko rast kot tudi ekstremno revščino, pa so si strokovnjaki le redko enotni o vzrokih za ta fenomen. Različne teorije, ki jih podajajo avtorji študij za boljšo analizo lahko uvrstimo v dve kategoriji (Boschini et al., 2007, str. 596):

- ekonomski vzroki,
- politično ekonomske razlage.

Med ekonomske vzroke spadajo različne razlage vzrokov in posledic holandske bolezn. Glavni argument teh modelov je, da povečanje prihodkov od izvoza naravnih virov (bodisi zaradi novega odkritja ali dviga cene surovin) preko učinka izrinjanja negativno vpliva na ostale gospodarske sektorje (Boschini et al., 2007, str. 596).

Pri politično ekonomskih razlagah pa so vzroki bolj raznovrstni. Različni avtorji navajajo vzroke kot so: geopolitični faktorji, visoka stopnja korupcije, oboroženi konflikti in vojne, slabe državne inštitucije, nediverzificirano gospodarstvo idr. Iz slednjega, tj. problema nediverzificiranega gospodarstva, izhaja tudi problem finančne neodvisnosti vlad ter negativne posledice, ki jih povzročijo nestanovitnost cen naravnih virov. Tudi ostali vzroki so (sicer nekateri manj očitno) med seboj povezani, kar sem na koncu poglavja pokazal v shemi.

2.1 Geografsko zgodovinsko ozadje

Čeprav se ekonomisti v raziskavah prekletstva naravnih virov navezujejo predvsem na obdobje druge polovice 20. stoletja, pa so znani primeri tudi iz bolj oddaljene zgodovine, ko so države z naravnimi viri gospodarsko zaostajale za tistimi brez njih.

Že v 17. stoletju je Nizozemska, ki ni imela pomembnih naravnih virov ekonomsko prehitela Španijo, kljub dotoku zlata in srebra slednji iz kolonij t. i. Novega Sveta. V 19. in 20. stoletju so države kot sta Švica in Japonska (nobena od njiju nima velikih zalog naravnih virov) prehiteli z naravnimi viri eno najbolj obdarjenih držav, Rusijo. Tudi v zadnjih 50 letih najhitreje razvijajoče se države jugovzhodne Azije (Južna Koreja, Tajvan, Hong Kong in Singapur) niso bogate z naravnimi viri (Sachs & Werner, 1995, str. 2).

Danes večina avtorjev s pojmom prekletstva naravnih virov največkrat povezuje predvsem nerazvite države Afrike in jugovzhodne Azije. Zagovorniki teorije prekletstva naravnih virov večkrat navajajo, da do le tega pride v tistih državah, ki pred odkritjem naravnih virov nimajo vzpostavljenih zanesljivih državotvornih inštitucij, ter da v tem primeru odkritje nahajališč naravnih virov vodi v počasnejšo gospodarsko rast, državljansko vojno in avtoritarizem (Haber & Menaldo, 2010, str. 1).

Da je ta pojav prisoten predvsem v državah po skoraj celotnem afriškem kontinentu gre lahko enega od vzrokov iskati tudi v njihovi kolonialistični zgodovini – bistvo kolonializma je bilo najpogosteje izkoriščanje surovin in lokalnega prebivalstva. Evropejski kolonialisti so se usmerjali v največji meri na države, kjer so bile ekonomske koristi največje, tj. tja, kjer je bilo največ naravnih virov. North (2005, str. 113) pripisuje počasno gospodarsko rast držav v Južni Ameriki v postkolonialističnem obdobju prav španski nadvladi, ki je tem državam zapustila veliko politično nestabilnost, kar je vodilo v počasno gospodarsko rast, razvoj avtoritarizma, ekstrakcijo rent, neenako distribucijo prihodkov in slab razvoj javnih dobrin.

Po afriški osamosvojitvi so bili kolonialisti, ki so izkoriščali naravne vire za hiter gospodarski razvoj svojih držav, v valu državnih udarov afriških držav v največ primerih zgolj zamenjani z novimi voditelji, ki pa so iz vidika izkoriščanja naravnih virov dejansko le prevzeli vlogo kolonialistov (Luttwak, 1968, str. 15).

Poleg tega je takratno »razkosanje« Afrike s strani evropskih kolonizatorjev negativno vplivalo tudi na poznejši politični razvoj držav. Evropejci so namreč meje novonastalih afriških držav določali na zemljevidu brez upoštevanja naravnih in etničnih mej. S tem so marsikje prekinili zgodovinsko vzpostavljene trgovske poti, v nove države pa združili prebivalstvo različnih kultur, plemen, jezikov in religij, kar je še dodatno izzvalo notranje konflikte in nasilje. Seveda ne moremo trditi, da je bil to odločujoč faktor v razvoju afriških držav. Statistično pozitivne korelacije med kolonialistično zgodovino in nizko gospodarsko rastjo ne najde niti nobena od analiziranih študij. Tudi države, kjer so se po osamosvojitvi ohranile predkolonialistične meje so šle skozi težke čase; na primer Ruanda in Burundi, kateri sta doživeli eno izmed najhujših vojn v Afriki. Edina (poleg Liberije) nekolonizirana afriška država, Etiopija, pa je danes ena najrevnejših držav na svetu (Prabhakar, 2008, str. 5).

V prid trditvi, da je imel kolonializem vpliv na kasnejši ekonomski razvoj, govori tudi pregled kolonij po posameznih evropskih silah. Kolonije, za katere je bilo značilno predvsem ropanje naravnih virov, t. i. roparsko gospodarstvo (nem. *Raubwirtschaft*), kot na primer v Belgijskem Kongu, niso razvile uspešnih ekonomskih praks tudi po osamosvojitvi. Tudi dolgo portugalsko oklevanje, da zapustijo kolonije, kar je vodilo v dolge vojne za neodvisnost (ki so se kasneje nadaljevale v krvave državljanske vojne), je pustilo očitne negativne posledice predvsem v Angoli in Mozambiku. V povprečju gre malo boljše bivšim francoskim kolonijam, še najboljše pa so razvite bivše britanske kolonije. Verjetno pa ne gre celotne krivde pripisati ekonomskim politikam posameznih evropskih sil; navsezadnje je bil Britanski imperij najmočnejša velesila

tistega časa in tako imel tudi večji vpliv pri izbiri najbogatejših delov Afrike (Prabhakar, 2008, str. 10).

2.2 Korupcija

Obstaja veliko različnih definicij korupcije, tako v Sloveniji, kjer je definirana v Zakonu o preprečevanju korupcije, kot tudi v svetu. Ker se v diplomskem delu s korupcijo ne navezujem na situacijo v Sloveniji, naj navedem dve drugi definiciji. Jedrnato, a zgovorno definicijo na svoji spletni strani podaja največja nevladna organizacija, ki deluje na področju preprečevanja korupcije, Transparency International (TI, 2011), ki pravi, da je korupcija »vsaka zloraba zaupanega položaja za pridobitev lastnih koristi«. Bolj podrobno in celovito pojem korupcije definira Svet Evrope v civilnopravni konvenciji o korupciji: "Korupcija pomeni zahtevanje, ponujanje, dajanje ali sprejemanje, neposredno ali posredno, podkupnine ali katere koli druge nedovoljene koristi ali obljube le-te, ki negativno vpliva na pravilno opravljanje dolžnosti ali drugo ravnanje, zahtevano od prejemnika podkupnine, nedovoljene koristi ali obljube le-te." (Council of Europe Treaty Office, 2011).

Splošna razširjenost korupcije je tudi eden od glavnih vzrokov za prekletstvo naravnih virov. Z naravnimi viri bogate države svoje surovine navadno prodajajo podjetjem iz Zahodnega sveta. Prihodki, ki ga vlade dobijo v zameno za surovine, so ogromni. Gre za velikanske vsote denarja, ki pa jih skorumpirani državni voditelji in uradniki namesto za spodbuditev državne rasti in razvoja, porabijo za lastne ugodnosti oziroma jih preusmerijo na osebne račune (Palley, 2003).

Obstaja veliko močnih dokazov, da je korupcija bolj prisotna v tistih državah, kjer dobi država več prihodkov od prodaje nafte, rudnin, lesa in drugih naravnih virov. Delno je vzrok v ogromnih količinah denarnih sredstev, ki ga slabo razvite državne inštitucije enostavno niso zmožne učinkovito in namensko razporediti. Po drugi strani pa nihanja v obeh smereh prejetih sredstev zaradi velikega nihanja cen surovin zahtevajo več kot le normalne državne proračunske procedure in lahko še dodatno slabijo državne inštitucije (Ross, 2003, str. 24).

Že omenjena študija (Mehlum et al., 2005, str. 6 - 7) razvrsti države po pristopu podjetij, ki so lahko produktivna ali neproduktivna - cilj slednjih je maksimizacija ekstrakcije rent. Očitno je druga skupina škodljiva za gospodarski razvoj. Na pristop podjetij pa odločilno vpliva kakovost državnih inštitucij, če razvoj takega škodljivega pristopa dopušča ali ne.

V državah s prekletstvom naravnih virov je korupcija še bolj kot v privatnem sektorju razširjena prav v državnih inštitucijah. Politiki namreč poskušajo prekomerno izrabiti trenutno moč zaradi negotovosti ali bodo v prihodnosti še vedno ostali na oblasti. Nadalje prav zaradi velikih koristi, ki si jih državni uradniki z vplivom lahko pridobijo, namenjajo veliko sredstev načinom, da bi obdržali ta privilegij (Robinson, Torvik & Verdier, 2006, str. 449). Ko je Svetovna banka leta 2000 Čadu nakazala 25 milijonov dolarjev sredstev namenjenih zmanjševanju revščine in kmalu

zatem vlado ujela kako je 4,5 milijona dolarjev preusmerila v nakup orožja, je predsednik Čada dogodek poskusil upravičiti z besedami: »Napredek mora biti varovan« (Martin, 2011).

Sachs in Werner (1997, str. 335 - 336), ki v svoji študiji sicer razlagata posledice holandske bolezni, kot vzrok za nastanek le te navedeta slabe ekonomske politike. Glede na to, da Stiglitz (2004) vidi rešitev za holandsko bolezen kot relativno enostavno (prihodke od naravnih virov obdržati v tujini in jih postopoma prilivati v državo³), mislim, da bi bilo mogoče sklepati, da se voditelji držav predlagane Stiglitzove rešitve zaradi drugih interesov niti nočejo poslužiti, kar pa bi po nekaterih definicijah že lahko spadalo med koruptivna dejanja.

2.3 Holandska bolezen

Naslednji dejavnik, holandska bolezen, je s svojimi posledicami glavni ekonomski vzrok, ki se pojavlja v študijah prekletstva naravnih virov.

Holandska bolezen je koncept, ki razlaga povezavo med stopnjo izkoriščanja naravnih virov ter upadom obsega proizvodnje v proizvodnem sektorju gospodarstva. Povečanje stopnje izkoriščanja naravnih virov vodi v višji izvoz, kar pripelje do večjega priliva tuje valute in posledično višjega menjalnega razmerja (apreciacije domače valute) in dviga plač v gospodarstvu. Zaradi višjih stroškov torej domače gospodarstvo postane manj konkurenčno, kar vodi v zmanjšan obseg proizvodnje (Corden, 1984, str. 359 - 360).

Poimenovanje tega sindroma izhaja iz obdobja, ko je Nizozemska leta 1959 odkrila velike zaloge zemeljskega plina v Severnem morju. Nizozemska je v 60-ih in 70-ih letih 20. stoletja tako postala pomembna izvoznica zemeljskega plina. Zaradi velikega pritoka deviz v državo je nizozemski goldinar postal močnejši, kar je povzročilo ostale izvozne proizvode dražje in manj konkurenčne. Navadno do holandske bolezni pride ob odkritju in izvozu večje količine naravnih virov, kar pa ni pogoj. Do enakih rezultatov lahko pride tudi ob hitrem velikem povečanju cen naravnih virov, povečanih tujih investicijah v državi in tudi ob tuji državni pomoči. Do tega pojava lahko pride torej ob vsakem večjem prilivu deviz v državo, ne glede na to, ali je priliv deviz iz naslova izvoza surovin ali ne (Ebrahim-Zadeh, 2003).

Sachs in Warner (2001, str. 833 - 837) sta po velikem številu izločenih spremenljivk že v prejšnjih študijah (učinek holandske bolezni sta poskušala oceniti z izločanjem raznih faktorjev, ki bi lahko pojasnili pojav), v študiji iz leta 2001 s statistično analizo na isti način izločila tudi faktorja geografskih in klimatskih značilnosti. Ugotovila sta, da tudi ob upoštevanju teh faktorjev še vedno obstaja povezava med prisotnostjo naravnih virov in negativno gospodarsko rastjo.

---

³ Na ta način sta, z ustanovitvijo posebnih stabilizacijskih fondov, Norveška in Čile uspešno izničila negativne učinke holandske bolezni (Havro & Santiso, 2008, str. 13).

Tako sta glavno vlogo za prekletstvo naravnih virov še naprej pripisovala prav holandski boleznimi oziroma posledično skrčenemu proizvodnemu sektorju.

Predpostavka, ki sta jo uporabila Sachs in Werner (1995, str. 5), kot tudi večina drugih zagovornikov holandske boleznimi, kot glavnega vzroka za prekletstvo naravnih virov je, da ima proizvodni sektor posebno visoko stopnjo učenja oz. prenosa znanja, in je zato sektor, ki predstavlja najhitrejšo rast produktivnosti. Obstaja pa le malo empiričnih dokazov, da proizvodni sektor bolj prispeva k gospodarski rasti, kot na primer kmetijstvo ali sektor naravnih virov (Sandbu, 2006, str. 1155).

Gospodarstvo večine afriških držav temelji na izvozu naravnih virov razvitim državam. Tudi učinek holandske boleznimi je, preko zmanjšanja konkurenčnosti domačega gospodarstva, eden od vzrokov, da je Afrika najmanj industrializirana celina. Od vseh afriških držav le v Južni Afriki, Maroku, Tuniziji in Egiptu obstaja omembe vreden proizvodni sektor. Veliki razpoložljivosti poceni delovne sile navkljub se večina naravnih virov izvozi za nadaljnjo obdelavo. Poleg holandske boleznimi pa k nezanimanju tujih vlagateljev za investicije v Afriki pomembno vplivajo še drugi vzroki. Med najbolj očitnimi so politična nestabilnost, neizobraženost kadra in slaba osnovna infrastruktura; tudi konstantna dobava električne energije in tlakovane ceste so v večini afriških držav bolj izjema kot pravilo (Prabhakar, 2008, str. 14).

Glavna negativna posledica holandske boleznimi je torej zmanjšana konkurenčnost proizvodnega sektorja, kar na dolgi rok pomeni selitev proizvodnega sektorja v države s cenejšo delovno silo in posledično nediverzificirano gospodarstvo, kar pa prinaša še dodatne negativne učinke.

2.3.1 Nediverzificirano gospodarstvo

Večina držav v razvoju se ob odkritju nahajališč naravnih virov začne zanašati na nov vir prihodka – iz izvoza surovin. Le redkim državam uspe prejeta sredstva usmeriti v diverzifikacijo gospodarstva in v razvoj. Delno gre vzrok za to iskati v učinku izrinjanja kot posledici zgoraj omenjene holandske boleznimi, ki negativno vpliva na konkurenčnost domače industrije in tudi kmetijstva. Še en pomemben razlog je preveliko zanašanje vlad na relativno enostavno pridobljene prihodke od prodaje surovin in posledično majhna podpora ostalim gospodarskim sektorjem (Gelb, 1988, str. 136).

Naravni viri sicer državam prinašajo visoke prihodke, vendar pa je v procesu pridobivanja in odpošiljanja surovin zaposlenih le majhen delež prebivalstva. Ker se torej večina denarja razdeli med malo ljudi, večini pa je zaradi značilnosti velikega izvoza surovin oteženo tudi delo v drugih sektorjih gospodarstva, se na ta način ustvarjajo bogate države z revnim prebivalstvom (Stiglitz, 2004).

V spodnji tabeli sta seznama 20 od naravnih virov najbolj odvisnih držav po klasifikaciji Svetovne banke s podatki iz leta 1995. Ločeni sta odvisnost od mineralnih surovin ter goriv. Stopnja odvisnosti je pri mineralnih surovinah izračunana kot delež izvoza ne-naftnih surovin v BDP, pri gorivih pa stopnja odvisnosti predstavlja delež izvoza nafte, zemeljskega plina ter premoga v BDP. Z odebeljenim tiskom so označene države, kjer je od 1990 potekala državljanska vojna, nadpisana črka a pa označuje države, ki jih Svetovna banka uvršča v kategorijo visoko zadolženih revnih držav.

Tabela 2: Odvisnost držav od mineralnih surovin in goriv

Zap. št.	MINERALNE SUROVINE		GORIVA	
	Država	Odvisnost	Država	Odvisnost
1	Bocvana	35,1	Angola^a	68,5
2	Sierra Leone^a	28,9	Kuvajt	49,1
3	Zambija ^a	26,1	Združeni Arabski Emirati	46,3
4	Združeni Arabski Emirati	18,2	Jemen^a	46,2
5	Mavretanija ^a	18,4	Bahrajn	45,7
6	Bahrajn	16,4	Republika Kongo^a	40,9
7	Papua Nova Gvineja	14,1	Nigerija	39,9
8	Liberija^a	12,5	Oman	39,5
9	Niger ^a	12,2	Gabon	36,1
10	Čile	11,9	Savdova Arabija	34,3
11	Gvineja ^a	11,8	Katar	33,9
12	Demokratska Republika Kongo^a	7,0	Alžirija	23,5
13	Jordan	6,3	Papua Nova Gvineja	21,9
14	Bolivija ^a	5,8	Libija	19,8
15	Togo ^a	5,1	Irak	19,4
16	Centralna Afriška Republika ^a	4,8	Venezuela	18,3
17	Peru	4,7	Norveška	13,5
18	Gana ^a	4,6	Sirija	13,5
19	Bolgarija	4,0	Ekvador	8,6
20	Angola^a	3,6	Butan	6,8

Legenda: ^a – visoko zadolžene revne države (po klasifikaciji Svetovne banke)
Odebeljen tisk – v državi je od 1990 naprej potekala državljanska vojna

Vir: M. L. Ross, *The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor*, 2003, str. 21.

Od 20 najbolj odvisnih držav od mineralnih surovin v Tabeli 2 je kar 12 takih, ki po klasifikaciji Svetovne banke spadajo v kategorijo visoko zadolženih revnih držav, četrtnina pa jih je od leta 1990 naprej doživela državljansko vojno.

Nediverzificirano gospodarstvo s seboj prinaša še dve negativni posledici: finančno neodvisnost vlad ter nestanovitnost vladnih prihodkov.

2.3.1.1 Finančna neodvisnost vlad

Naslednji pomemben vzrok za prekletstvo naravnih virov je visok delež prihodkov iz naslova izvoza naravnih virov v državnem proračunu. V večini držav, ki niso odvisne od prihodkov iz naravnih virov, se med vlado in državljani ustvari neke vrste političen odnos, ki temelji na plačevanju davkov. Davkoplačevalci v zameno za plačilo davkov pričakujejo od vlade odgovorno in učinkovito distribucijo državnega proračuna za razne javne dobrine ter vlaganja v gospodarski razvoj (Palley, 2003).

V državah, kjer vlada dobi v proračun dovolj sredstev od izvoza naravnih virov, se ta odnos ne vzpostavi. Namreč, če takorekoč zagotovljeni prihodki od izvoza surovin zadoščajo za pokritje vseh vladnih izdatkov, vladam ni potrebno obdavčevati državljanov. Posledica tega je, da državljani ne zahtevajo, oziroma niti ne pričakujejo javnih dobrin in učinkovite vlade oziroma njenega transparentnega delovanja (Devarajan & Giugale, 2011).

Za ponazoritev vzemimo primer najnovejše države na svetu, Južni Sudan, katerega državni proračun se v kar 98% polni s prihodki od prodaje nafte, kar to državo postavi na prvo mesto med naftno najbolj odvisnimi državami na svetu (Sudan: Fight for the heart of the South, 2011).

Po podatkih ameriškega »*think tanka*« The heritage foundation, je prihodek iz davkov kot procent BDP praviloma najmanjši med državami v razvoju, ki so bogate z naravnimi viri. Tudi večina držav podsaharske Afrike ima omenjeno razmerje nizko, davki predstavljajo manj kot 20% BDP teh držav (Macro-Economic data, 2011).

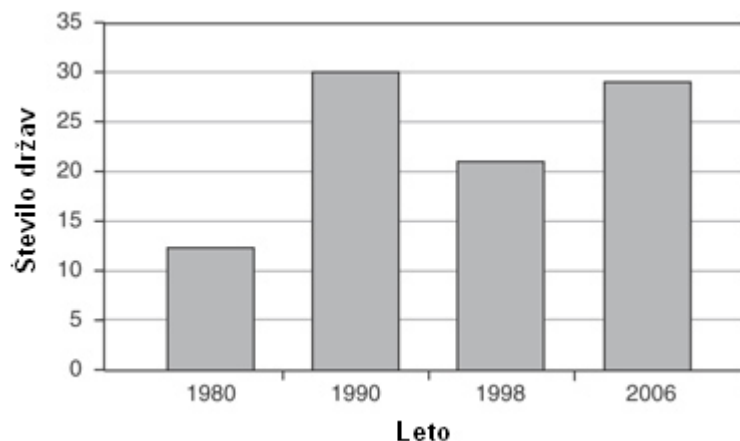
Obdavčenje je tako med afriškimi kot drugimi državami v razvoju deležno le malo pozornosti. Dobro osnovan davčni sistem lahko utrdi in demokratizira državne inštitucije, poveča državne prihodke ter, kar je zelo pomembno, usmeri državno potrošnjo k javnim prioritetam. V Zahodnih državah je imelo obdavčevanje eno glavnih vlog pri poti do razvoja demokracije. S plačevanjem davkov državi se namreč legitimizira zahteva po javnih dobrinah in transparentnosti z upravljanjem davkoplačevalskega denarja. Že sredi 18. stoletja so med ameriško revolucijo v Bostonu britanski kolonialisti vzklikali slogan »Nič obdavčitve brez predstavnštva!« (angl. »*No taxation without representation!*«) s katerim so se upirali plačevanju davkov britanskemu kralju, brez da bi imeli svojega predstavnika v parlamentu. Demokracija se kaže ne le v rednih svobodnih volitvah, ampak tudi v odnosu med zbiranjem davkov in načinom porabe le-teh (Bräutigam, 2008).

Tako torej obdavčenje pozitivno vpliva na oblikovanje bolj reprezentativnih in odgovornih vlad, potreba po povečanju prihodkov pa lahko pripomore k bolj transparentnim državnim inštitucijam. Tuja državna pomoč lahko nadomesti manjkajoče državne prihodke in državi pomaga skozi prehodno obdobje do razvoja učinkovitih državnih inštitucij. Inštitucija tuje državne pomoči pa je lahko tudi problematična. Državni prihodki pridobljeni brez posebnega napora, kot na primer tuja državna pomoč in prihodki od prodaje naravnih virov, le redko vzpodbudita razvoj dobrih državnih inštitucij (Bräutigam, 2008).

Program mednarodne državne pomoči ZDA se je uradno začel z Marshallovim planom leta 1947 s ciljem rekonstrukcije evropskih gospodarstev po drugi svetovni vojni. Kmalu so Američani ugotovili, da se Evropejci preveč zanašajo na njihovo pomoč ter da se države prejemnice premalo posvečajo programom za samopomoč. Sklenili so, da morajo tovrstni transferji vzpodbujati razvoj partnerstva med državama, ne pa povzročati odvisnosti države prejemnice (Hogan, str. 72 – 76).

Kljub tem prizadevanjem se vse do danes odziv vlad držav na tujo državno pomoč očitno ni spremenil. Glede na to, da od takrat število držav, ki so odvisne od mednarodne pomoči po več desetletjih še narašča, gre del vzroka za to iskati tudi pri plačnikih. Kot je razvidno iz grafa na Sliki 2, je število držav pri katerih tuja pomoč presega 10 % BDP, iz 13 držav leta 1980 narasla na 29 držav leta 2006 (World Development Indicators 2006, 2011).

Slika 2: Število držav, pri katerih tuja državna pomoč presega 10 % bruto domačega proizvoda

Vir: World Development Indicators 2006, 2011.

Ob visokih deležih tuje pomoči so namreč vlade bolj kot davkoplačevalcem odgovorne tujim plačnikom, pa tudi zahteve posameznikov na vrhu plačniških organizacij so jasnejše in močnejše od davkoplačevalskih. Te organizacije velikokrat v državah prejemnicah delujejo tudi dominantno do državnih inštitucij, saj velikokrat financirajo v naprej določene projekte, ki niso v državnem planu in ne dobijo podpore parlamenta. Kljub temu pa od državnih uradnikov terjajo sodelovanje na teh projektih, kar lahko ob velikem številu tovrstnih projektov drastično vpliva na čas, ki ga lahko ti uradniki namenijo za izvrševanje zastavljenih nalog ministrstva pod katerim delujejo. V eni od študij iz Gane je bilo ugotovljeno, da je bil vsak od visokih uradnikov kar 44 tednov v letu zaposlen s koordinacijo in sodelovanjem na »tujih« projektih (Bräutigam, 2008).

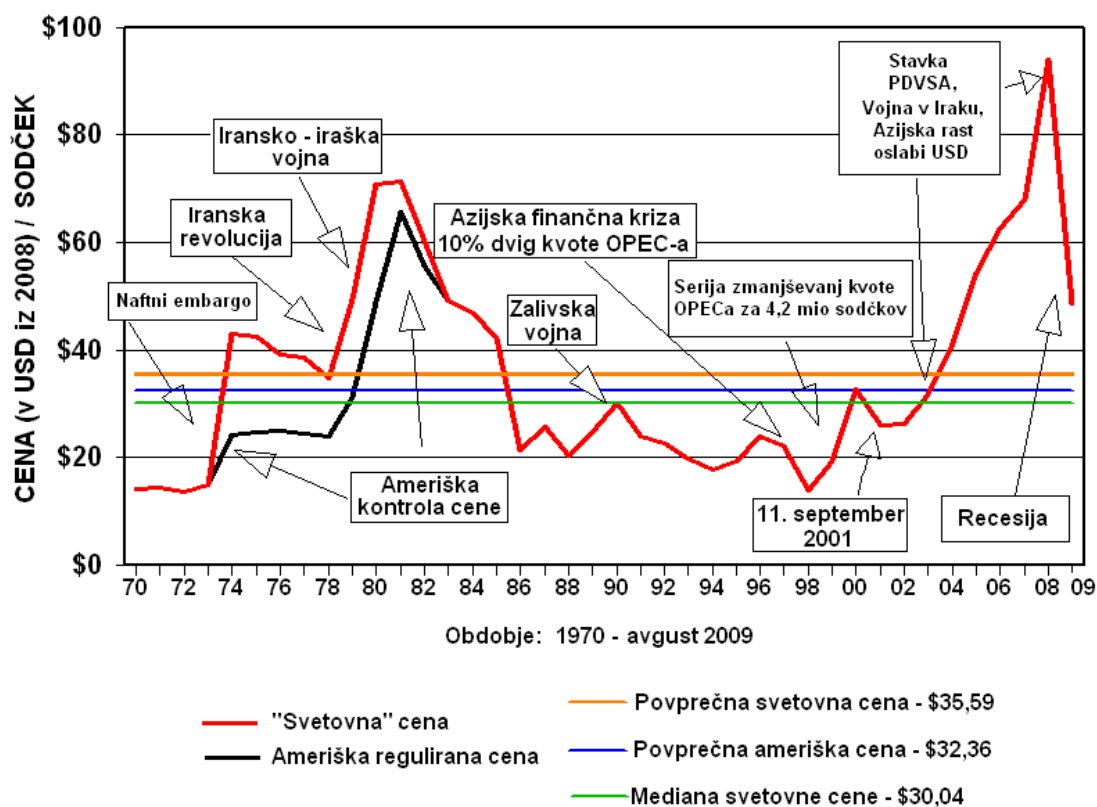
2.3.1.2 Nestanovitnost vladnih prihodkov

Na trgu se cene vseh dobrin s časom spreminjajo. Nekaterih bolj, nekaterih manj; stopnjo oz. verjetnost spremembe cene določene dobrine merimo z volatilnostjo. Volatilnost merimo s

standardno deviacijo ali varianco cene določene dobrine skozi čas. V splošnem velja, da višja kot je volatilitnost določene dobrine, višja je stopnja negotovosti glede prihodnjih gibanj cen te dobrine. Nižja volatilitnost dobrin pomeni, da se cene takih dobrin ne spreminjajo dramatično, ampak se skozi čas spreminjajo z bolj kot ne enakomerno stopnjo (Volatility, 2011).

Cene naravnih virov so v primerjavi z drugimi dobrinami veliko bolj podvržene hitrim in nepredvidljivim spremembam cen v kratkih obdobjih. Van der Ploeg in Poelhekke (2007, str. 1 – 3, 12) sta se v svoji študiji posvetila analizi povezav med volatilitnostjo naravnih virov ter posledično nestanovitnostjo vladnih prihodkov in gospodarske rasti. Med drugim sta prišla do zanimive ugotovitve, da imajo države, ki imajo večji standardni odklon v stopnjah letne rasti BDP *per capita*, v povprečju tudi nižjo stopnjo povprečne rasti BDP *per capita*. Višje nihanje letnih stopenj rasti pa je značilno predvsem za države, katerih gospodarstvo temelji na izvozu surovin z visoko volatilitnostjo. Med te pa ne spadajo le nafta in razne rude ter kovine, pač pa tudi npr. žito, kava itd.

Slika 3: Vpliv političnih dogodkov na gibanje cene nafte med leti 1970 – 2009.

Opomba: cene so preračunane na vrednost ameriškega dolarja iz leta 2008

Vir: WTRG Economics, *Oil Price History and Analysis*, 2011.

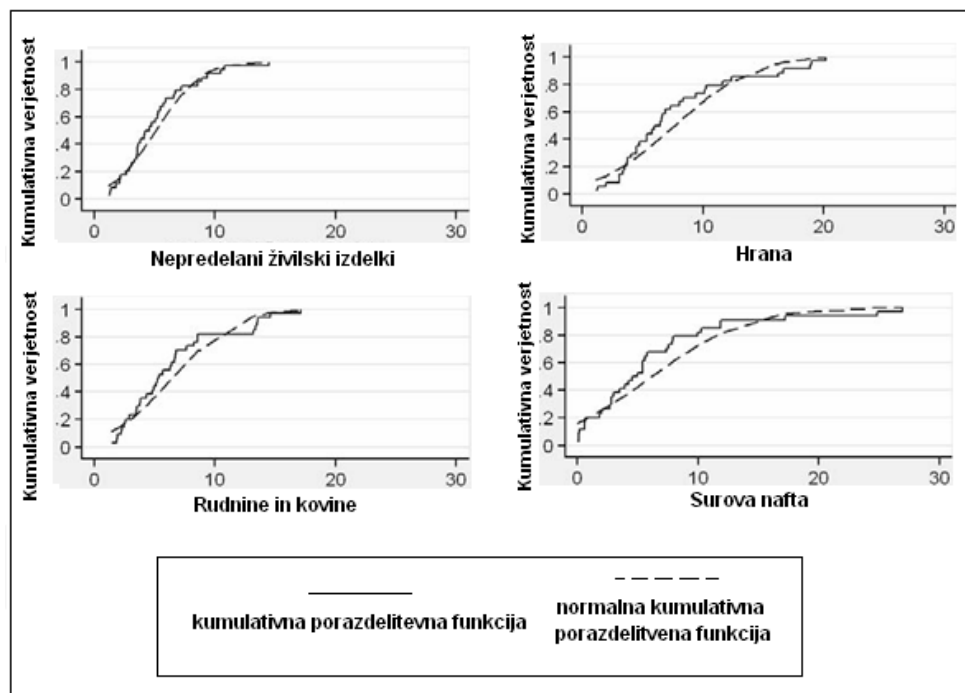
Cena nafte, tako kot vseh ostalih dobrin, se spreminja glede na povpraševanje in ponudbo. V čemer se nafta od drugih dobrin razlikuje je to, da imajo na njeno ponudbo in povpraševanje velik vpliv različni dogodki, kot na primer vojne, politični meddržavni odnosi, ekonomske krize

in podobno, kar pomeni, da je cena nafte bolj volatilna. Na Sliki 3 je nazorno prikazano, kako je določen dogodek vplival na spremembo cene nafte.

V zadnjem stoletju so bile cene primarnih surovin, med drugim tudi mineralov in nafte, veliko bolj volatilne kot cene končnih izdelkov, ta razlika pa se je po letu 1970 še povečala. Iz tega sledi, da so države, ki so bolj odvisne od prihodkov iz izvoza naravnih virov, tudi bolj občutljive na visoka gibanja cen v času ekonomskih kriz. Študije so pokazale, da nestanovitnost vladnih prihodkov vpliva na večjo stopnjo korupcije, oslabiljenost državnih inštitucij ter na slabše upravljanje. Vlade bi se praviloma morale v takih primerih na take dogodke odzvati z vzpostavitvijo stabilizacijskih ali varčevalnih skladov, za katere pa se je izkazalo, da četudi so bili vzpostavljeni, so bili slabo upravljeni ter niso služili namenu (Ross, 2003, str. 22 - 24).

Da so cene naravnih virov nadpovprečno volatilne je razvidno tudi iz grafov na Sliki 4, kjer sta van der Ploeg in Poelhekke (2007, str. 4) primerjala letne standardne odklone mesečnih cenovnih indeksov za različne skupine surovin s funkcijo normalne porazdelitve na podatkih od leta 1970 do 2003. Najbolj je volatilna cena surove nafte, za njo cene hrane ter raznih rud in kovin, manj, a še vedno nadpovprečno, pa so volatilne cene nepredelanih živilskih izdelkov.

Slika 4: Letni standardni odkloni mesečnih cenovnih indeksov za različne surovine

Vir: F. Van der Ploeg & S. Poelhekke, *Volatility, financial development and the natural resource curse*, 2007, str. 35.

Zaradi nestanovitnosti cen naravnih virov se v državah, kjer prihodki iz naravnih virov predstavljajo večino proračuna, skozi leta zelo giblje tudi višina državnega proračuna, kar zelo oteži vladno načrtovanje. Ta problem pa je zelo težko reševati tudi z zadolževanjem, saj so posojilodajalci takim državam bolj naklonjeni s posojanjem denarja, ko so cene surovin visoke, in bolj zadržani, ko cene padajo (Stiglitz, 2004).

Dodaten problem se pojavi, ko se države v času odkritja nahajališč surovin zaradi pričakovanih večjih prihodkov v prihodnosti prekomerno zadolžijo. Veliko držav v razvoju naravnih virov ne obravnava kot narodno bogastvo in le redko prihodke od izvoza surovin nameni dolgoročnim investicijskim projektom (Sachs, 1989, str. 13). Dobra primera takega ravnanja sta Mehika in Venezuela, ki sta po odkritju nafte v 70-ih letih prejšnjega stoletja visoko zadolžila in s tem denarjem financirala visoko stopnjo potrošnje oziroma vlagala v projekte z nizkimi donosi. Taka politika brez zadostnega varčevanja je v veliki meri vplivala tudi na kasnejše probleme prevelikega javnega dolga (Harberger, 1985, str. 236 - 257).

Podobno se je zgodilo v Savdski Arabiji v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je cena nafte skokovito narasla na 35 dolarjev za sodček. Kot država, ki je v tistem času imela več kot četrtno takratnih znanih svetovnih rezerv nafte, so zahvaljujoč prihodkom od prodaje nafte živeli brezskrbno in »na veliki nogi«: izplačevali so ogromne zneske za plače uradnikom in za potrošnjo širše kraljeve družine, kupovali so nepremičnine na elitnih lokacijah v ZDA, vojsko opremili z ameriškimi lovskimi letali in podobno ter si s tem nabrali tudi zajeten dolg. Situacijo je savdski kralj Faisal (1904 - 1975) slikovito komentiral z besedami: »V eni generaciji smo s kamel presedlali na Cadillace. Na način, kot denar zapravljamo sedaj, se bojim, da bo naslednja generacija spet jezdila kamele.« (Gylfason, 2000, str. 1).

2.4 Vojne in mednarodni pritiski za prevlado nad resursi

Med najrevnejšimi državami v Afriki so države, kjer potekajo (ali so se pred kratkim končale) državljanske vojne in drugi oboroženi spopadi; med drugim Demokratična Republika Kongo, Sierra Leone, Burundi in Somalija. Več kot petina prebivalstva Afrike živi v državah, kjer oboroženi spopadi resno ogrožajo varnost ljudi. V času dekolonizacije se je v Afriki odvijalo na desetine vojn, tako osamosvojitvenih, državljanskih kot meddržavnih. Vsi oboroženi spopadi pa so v veliki meri pripomogli k slabši oz. negativni gospodarski rasti in razponu revščine. Vpletene strani so namreč s prihodki od prodaje naravnih virov financirali vojne; kupovali orožje in zaloge za potrebe svojih vojakov. V vojnah se je uničevala državna infrastruktura, ki se ni nikoli obnovila, kar je poleg nestabilne politične situacije tudi odvrčalo pritok tujega kapitala (Prabhakar, 2008, str. 23 - 24).

2.4.1 Državljanske vojne

Raziskave kažejo, da imajo pri državljanskih vojnah naravni viri glavno vlogo za sprožitve, trajanje in financiranje konflikta. Zaradi velike vrednosti prihodkov izhajajočih iz pridobivanja surovin so bili naravni viri prekletstvo za državo tudi zato, ker so zaostriili etnične konflikte. Novo odkrita nahajališča virov so med etničnimi skupinami, ki že v preteklosti niso dobro shajala, vnesla še dodaten razlog za zaostritev odnosov (Ross, 2003, str. 33 - 35).

Vrste naravnih virov, ki največkrat izzovejo državljansko vojno, so nafta ter različni minerali: koltan, diamanti, zlato ter druge dragocene rudnine. Včasih so s konflikti povezani tudi les ter nelegalne droge. Pri večini primerov je bilo v konflikt vpletenih več različnih naravnih virov (Ross, 2003, str. 17).

V spodnji tabeli je seznam državljanskih vojn v obdobju med 1990 in 2002 katerih vzrok so tudi naravni viri. Od 17 navedenih konfliktov jih je kar 9 v Afriki, kjer je tudi trend najslabši. Namreč, medtem ko se v zadnjih desetletjih na drugih celinah število državljanskih vojn zmanjšuje, se v Afriki ta številka le še povečuje (Ross, 2003).

Tabela 2: Državljske vojne, povezane z naravnimi viri, pregled od 1990 – 2002

DRŽAVA (regija)	TRAJANJE KONFLIKTA	NARAVNA BOGASTVA
Afganistan	1978 -	Dragulji, opij
Angola	1975 – 2002	Nafta, diamanti
Angola – Cabinda	1975 -	Nafta
Kambodža	1978 – 1997	Les, dragulji
Kolumbija	1984 -	Nafta, zlato, kokain
Kongo	1997 -	Nafta
Demokratska Republika Kongo	1996 – 1997, 1998 – 2002	Baker, koltan, diamanti, zlato
Indonezija – Aceh	1975 -	Zemeljski plin
Indonezija – Zahodna Papua	1969 -	Baker, zlato
Liberija	1989 – 1996	Les, diamanti, železo, palmovo olje, kakav, kava, marihuana, kavčuk, zlato
Maroko – Zahodna Sahara	1975 -	Fosfati, nafta
Mjanmar	1949 -	Les, kositer, dragulji, opij
Papua Nova Gvineja	1988 – 1998	Baker, zlato
Peru	1980 – 1995	Kokain
Sierra Leone	1991 – 2000	Diamanti
Sudan	1983 - 2005	Nafta

Vir: M. L. Ross, The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor, 2003, str. 18.

Nekatere študije so se osredotočile na raziskavo bolj konkretnih povezav. Študija (Lujala, Gleditsch, Gilmore, 2005, str. 538) je prišla do rezultatov, da je država bogata z diamanti pod določenimi pogoji bolj izpostavljena tveganju, da bo prišlo do državljanske vojne. Ti pogoji so etnična raznolikost v državi ter geološka oblika nahajališč diamantov. Če so nahajališča diamantov lahko dostopna in enostavna za ekstrakcijo, je bolj verjetno, da bo prišlo do konflikta, kot če je za ekstrakcijo potrebna visoka tehnologija.

Trenutno je aktualen primer Sudana, kjer že desetletja potekajo oboroženi spopadi in sovražnost med severnim pretežno arabskim delom in črnim afriškim jugom. Dve državljanski vojni, ki sta

skupaj trajali skoraj več kot 40 let, sta se končali z mirovnim sporazumom, ki je omogočil letošnji januarski referendum s katerim se je 9. julija 2011 Južni Sudan dokončno odcepil od severa. Problematično ozadje, zaradi katerega je pot do neodvisnosti trajala tako dolgo gre v največji meri pripisati dejstvu, da je večina sudanske nafte v južnem delu Sudana in načrtovani novi naftovodi, ki bi potekali od Južnega Sudana do Kenije, bi okoli 80% naftnega denarja premaknilo iz severnosudanskega Khartouma v južnosudansko Jubo. Vse kaže, da bodo konflikti med severnim in južnim delom Sudana dobili poleg etnične še ekonomsko dimenzijo, saj se (severni) Sudan noče odpovedati trenutnim ugodnostim (Hardenberg, 2011).

V Demokratični republiki Kongo in Ruandi so etnični konflikti, tesno prepleteni z ekonomskimi interesi pripeljali do najbolj smrtonosne humanitarne katastrofe v zgodovini, ki pa žal ni bila deležna ustreznega odziva mednarodne skupnosti (Coghlan et al., 2006, str. 367). V vojni v Kongu je od leta 1998 umrlo že več kot 5,4 milijona (po nekaterih ocenah še več) ljudi in čeprav se je uradno vojna končala že leta 2003, za posledicami vojne še vedno umre približno 45.000 ljudi na mesec; stopnja smrtnosti je kar 57% večja kot v ostalih državah podsaharske Afrike. (Polgreen, 2008). Pripadniki dveh plemen, Hutu in Tutsi, se med seboj borijo za prevlado nad rudniki zlata, diamantov, koltana, bakra in kobalta. S prihodki od teh mineralov se financira vojna in nesoglasja glede pravic nad rudniki nadaljujejo oborožene konflikte (Olsson & Fors, 2004, str. 324 – 325).

Tudi v Nigeriji je nafta vir konflikta med različnimi etničnimi skupinami. V z nafto bogati delti reke Niger so se že začetek devetdesetih let 20. stoletja začeli konflikti zaradi prihodkov od nafte med različnimi etničnimi skupinami, predvsem Ogoni in Ijaw, ter tujimi naftnimi družbami. (Ibeanu, 2000, str. 26 - 27). Občasni oboroženi spopadi trajajo še danes, in na skoraj celotnem območju so prisotni oboroženi pripadniki tako plemen Ogoni in Ijaw, kot tudi nigerijske vojske.

2.4.2 Vojne s sosednjimi državami

Za prevlado nad naravnimi viri se ne borijo le različne strani znotraj ene države, v veliko primerih so taki konflikti tudi prestopili državne meje, ko so se vpletle sosednje države.

V Afriki je do tovrstnih meddržavnih konfliktov prišlo še posebno lahko, ker v mnogih državah obstaja problem razdeljenosti enega plemen med več držav zaradi že omenjenega neupoštevanja specifik lokalnega okolja s strani evropskih kolonialistov ob postavljanju državnih mej. Dober primer je bila prva vojna v Demokratični Republiki Kongo (v nadaljevanju DRK) med leti 1996 in 1997, kjer so se pripadniki plemena Tutsi, ki so živeli tudi v sosednji Ugandi in Ruandi, zaradi obetajočih si ekonomskih koristi v z naravnimi viri izredno bogatem DRK, pridružili rojakom iz DRK pri izvedbi državnega udara in odstavitve diktatorja Mobutuja Sese Seka. Po uspešno izvedenem državnem udaru se je novi predsednik Laurent Desire Kabila zbal udara proti njemu s strani Ugandskih in Ruandskih sil, njegovih zaveznikov, zato je poveljnika oboroženih sil Ruande in Ugande razpustil s položaja in jim naložil umik iz države. Slednji pa na to niso pristali in ta spor je vodil v Veliko afriško vojno. Novi vladni strani so se pridružile še oborožene sile iz

Angole, Zimbabveja in Namibije ter za kratek čas tudi iz Čada in Sudana. Po posredovanju Združenih Narodov leta 2001 so se do junija 2003 vse tuje vojaške sile, razen ruandskih, umaknile iz države. Glavi cilj vojne je bil nadzor nad naravnimi bogastvi DRK, ki je bogat med drugim s koltanom, diamanti, bakrom in cinkom. Velika afriška vojna se je uradno končala julija 2003 z nastopom tranzicijske vlade DRK, čeprav občasni spopadi in sovražnosti potekajo še danes (Olsson & Fors, 2004, str. 325 - 328).

Še en primer vojne s sosednjo državo zaradi naravnih virov je invazija Iraka na Kuvajt leta 1990, kar je vodilo v Zalivsko vojno. Po dolgotrajni iransko-iraški vojni je bilo iraško gospodarstvo opustošeno, medtem ko je veliko manjši Kuvajt hitro večal proizvodnjo nafte. Povod za iraško invazijo so bile iraške obtožbe, da Kuvajt s horizontalnimi vrtinami črpa iraško nafto, kar so Kuvajtske oblasti zanikale. Velika premoč iraških sil je vodila v hiter prodor ter pobeg oblasti v Saudsko Arabijo. V manj kot tednu po začetku invazije je Irak izdal odločbo s katero je Kuvajt razglasil za 19. iraško provinco (Warbrick, 1991, str. 482 - 483).

2.4.3 Interesi svetovnih velesil

Interesi najvplivnejših gospodarstev na svetu se pogosto križajo. ZDA, Rusija in Kitajska so na vrhu lestvice porabnic energetskih virov, prvi dve tudi največji uvoznici (Consumption & Efficiency, 2011). Ker gre za velike države, ki porabijo veliko naravnih virov, je predmet spora teh držav najpogosteje širjenje vpliva nad državami bogatimi z naravnimi in drugimi viri.

ZDA so prav tako država z največ mednarodnimi oboroženimi intervencijami. Po raziskavi Zoltana Grossmana (2001), ki je zbral zgodovinske podatke (in jih sproti tudi dopolnjuje) o ameriških vojaških intervencijah v tujini, je bilo v obdobju od leta 1890 do 2011 izvedenih kar 147 mednarodnih oboroženih intervencij. V javnosti ameriška vlada govori o »širjenju svobode in demokracije«, v bistvu pa je njihova taktika velikokrat taka, da v praksi delujejo prav nasprotno. Na primer v Južnem Vietnamu, Laosu in Kambodži so se Američani pridružili tamkajšnjim diktatorjem. Vojna je trajala 20 let in zahtevala po nekaterih ocenah kar 3 milijone življenj. V Iranu pa sta leta 1953 v skupni akciji britanska in ameriška tajna vladna služba vodili državni upor in zrušili demokratično izvoljeno iransko vlado ter za voditelja postavili diktatorja, sicer tesnega zaveznika Velike Britanije in ZDA, ki je na oblasti ostal do leta 1979 (Gasirowski, 1987, str. 261 - 262).

Ko pride do prodaje orožja (oziroma zamenjavo za naravne vire), tudi vladi Rusije in Kitajske glede morale nista nič boljši od administracije ZDA. Leta 2007 je Amnesty International obtožil Rusijo in Kitajsko, da kršita embargo Združenih Narodov iz 2005, ki prepoveduje prodajo orožja na območje Darfurja. Kljub trdnim dokazom in bremenilnemu fotografskemu gradivu sta obe državi obtožbe zanikali (China and Russia »arming« Sudan, 2007).

Ameriški ekonomist Paul Craig Roberts je v intervjuju za iranski Press TV (US risks war with China and Russia, 2011) povedal, da je mnenja, da je cilj ZDA v letošnji intervenciji v Libiji vzpostaviti prevlado nad trenutno močnimi Kitajskimi investicijami (predvsem v naftnem sektorju) v državi. Prav tako verjame, da so ZDA spodbudile in podprle nemire v Siriji, vse z namenom ogroziti obstoj ruske pomorske baze v Siriji.

Bodisi zaradi interesov uvoza naravnih virov, gospodarskega sodelovanja in nadzora nad strateškimi točkami imajo svetovne velesile velik interes za politično stabilnost in dobre meddržavne odnose z državnimi voditelji držav oz. za čim večjo vojaško in gospodarsko prisotnostjo v teh državah.

Nova hladna vojna?

V afriških državah so se po osamosvojitvah od kolonialistov vzpostavile nove države. Mnogi voditelji so pod vplivom Kitajske in Sovjetske zveze oblikovali nekakšno obliko afriškega socializma, drugi so spet bolj simpatizirali z ameriškim kapitalizmom. Kljub temu so se skoraj vse države med hladno vojno uprle odločitvi med formalno podporo Zahodu ali Vzhodu in se pridružile Gibanju neuvrščenih (McGowan, 1968, str. 266 - 268).

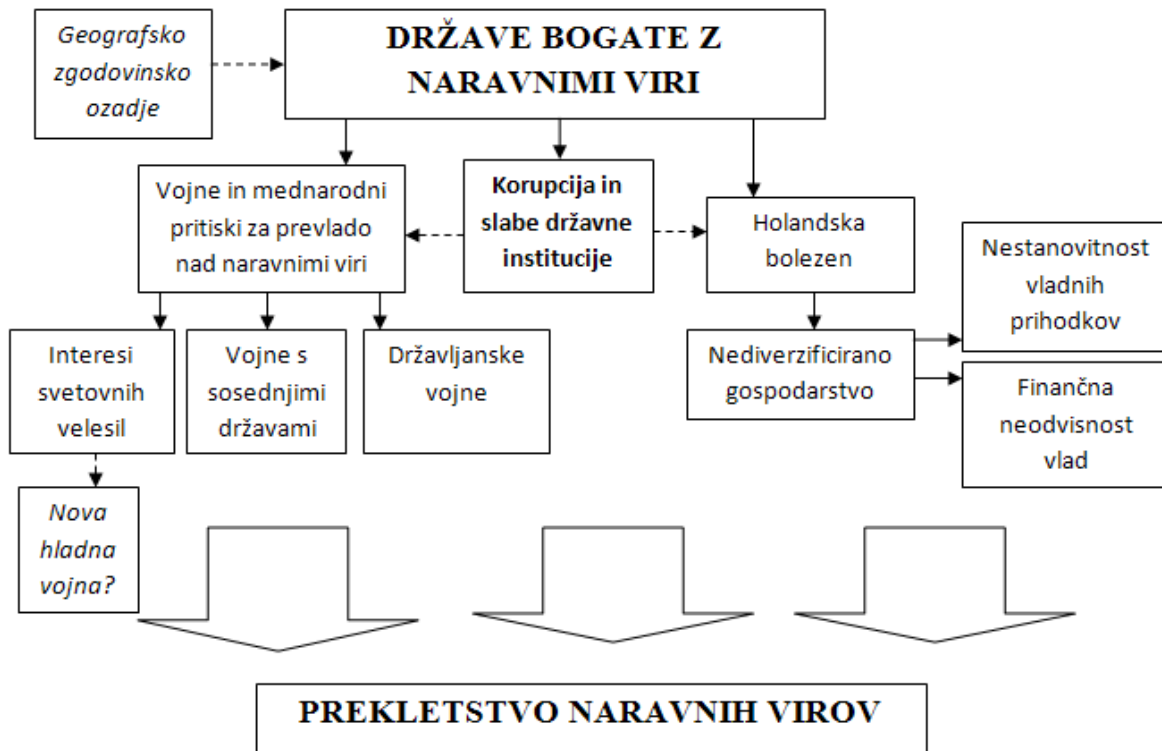
Afriške države se torej niso aktivno vpletle v hladno vojno, izgleda pa, da se bojišče za nekakšno »novo hladno vojno« v Afriki pripravlja danes. Afriški naravni viri namreč postajajo predmet spora med ZDA na eni strani ter Kitajsko in Rusijo na drugi strani. Medtem, ko Zahod številne voditelje upravičeno obtožuje nespoštovanja človekovih pravic ter v primeru predsednika Sudana Omarja Al-Bashirja celo genocida, Rusija in Kitajska te voditelje branita, blokirata resolucije varnostnega sveta Združenih Narodov (v nadaljevanju ZN) ter pospešeno trgujeta in investirata v afriške države (Akaki, 2008).

2.5 Povezanost vzrokov

Kot sem v poglavju prikazal, je možnih vzrokov za nastanek prekletstva naravnih virov več in so med sabo prepleteni. Za lažjo predstavo sem vse opisane vzroke umestil v spodnji diagram, kjer sem poskušal grafično prikazati povezanost vzrokov.

Za dejavnike, kjer povezava ni bila statistično dokazana v kateri od študij, ampak je bila povezava le predlagana s strani posameznih avtorjev (geografsko zgodovinsko ozadje, bojazen za novo hladno vojno) ali pa sem tako povezavo nakazal sam (vpliv korupcije in slabih državnih inštitucij na razvoj holandske boleznin in nasilnih spopadov), sem v diagramu označil s črtkano puščico. V posameznih državah so prišli bolj do izraza različni faktorji, vsi pa na koncu vplivajo slabo na gospodarstvo in življenje ljudi v državah, bogatih z naravnimi viri.

Slika 5: Diagram povezanosti vzrokov za nastanek prekletstva naravnih virov

3. MODEL INŠTITUCIONALNIH VZROKOV

Različne študije na podlagi regresijskih analiz z različnimi kriteriji različno uvrščajo države med tiste, kjer je prekletstvo naravnih prisotno in tiste, kjer ni. Ker definicija prekletstva naravnih virov ni eksaktna, dopušča veliko možnosti za različne interpretacije. Da je prišlo do tako obširne razprave in kontradiktornih rezultatov na temo, ali so naravni viri prekletstvo ali ne, menim, da sta relevantna predvsem dva vzroka.

Prvi razlog je po mojem mnenju že v sami nomenklaturi; neposrečenem in preveč mističnem poimenovanju pojava kot »prekletstvo« naravnih virov. Sam izraz prekletstvo namreč namiguje naj bi bila teorija univerzalna, kar očitno ne drži. V samem poimenovanju pa je sporno tudi navezovanje prekletstva na same naravne vire in jih tako postaviti na mesto glavnega vzroka za pojav. Tudi ko teorijo omejimo na države, ki so bogate z naravnimi viri in so ekonomsko neuspešne, ugotovimo, da je izkoriščanje virov s strani elit le posledica drugih faktorjev in ne vzrok za ta pojav.

V povezavi z identificiranjem vzrokov za ta pojav pa je tudi drugi razlog za razhajanje rezultatov različnih študij. Namreč, v raziskavah so pri regresijski analizi uporabljeni različni ekonomski in družbeni kazalci in včasih je težko oceniti ali je določen pojav vzrok ali posledica. Ugotavljanje vzrokov pa še dodatno otežijo zelo različne realnosti in politična, zgodovinska in družbena

ozadja različnih držav, zato je težko z relativno enostavnimi regresijskimi funkcijami priti do rezultatov, ki bi veljali za vse države.

3.1 Model

Za lažjo predstavo in analizo inštitucionalnih vzrokov za nastanek prekletstva naravnih virov iz različnih študij sem oblikoval lasten preprost tritopenjski model, v katerem sem države klasificiral glede na nekatere predpostavke iz študij, ki so se mi zdele najbolj relevantne, dodatno pa vključil še en svoj kriterij.

Namreč, praktično vse študije, ki se ukvarjajo z analizo teorije prekletstva naravnih virov, v osnovi preučujejo vpliv prisotnosti relevantnih nahajališč oz. stopnjo izkoriščanja naravnih virov na **gospodarsko rast**, ki jo praviloma merijo kot povprečno letno rast BDP. Ta kazalnik je zelo razširjen, a je njegova uporaba zelo problematična in ga je treba interpretirati s previdnostjo. Nekatere države v razvoju imajo relativno visoke stopnje gospodarske rasti v primerjavi z razvitimi državami, vendar to ne pomeni nujno, da se razlika v razvoju med državami zmanjšuje. Države v razvoju se hkrati soočajo tudi s hitro rastočim številom prebivalstva, kar se kaže v občutno nižjih (včasih tudi negativnih) stopnjah rasti BDP *per capita* (World Bank - Development Education Program, 2000).

Podobno ima tudi kazalec BDP *per capita* svoje omejitve. Namreč, države s podobno vrednostjo tega kazalca imajo velikokrat zelo različne realnosti. Tako se na primer Bocvana, ki ima že več kot 40 let zelo visoko stopnjo rasti, še vedno sooča s hudo revščino. Podobno je Čile ekonomsko najuspešnejša južnoameriška država, a je tudi tam revščina še vedno zelo razširjena. Obe državi sta bogati z naravnimi viri, ki so pripomogli k gospodarski rasti, a ta še zdaleč ni koristila večini prebivalstva, v obeh državah pa so se z rastjo povečevale tudi socialne razlike. Da bi razumeli dejansko stanje v določeni državi, na primer koliko ljudi je revnih, torej zgolj gospodarska rast in BDP *per capita* nista dovolj. Na delež revnih ljudi vpliva tudi politika državnih transferjev (prisotnost socialne države) in razporejenost prihodkov med prebivalstvom, kar vpliva na socialni razmak med revnimi in bogatimi (World Bank - Development Education Program, 2000).

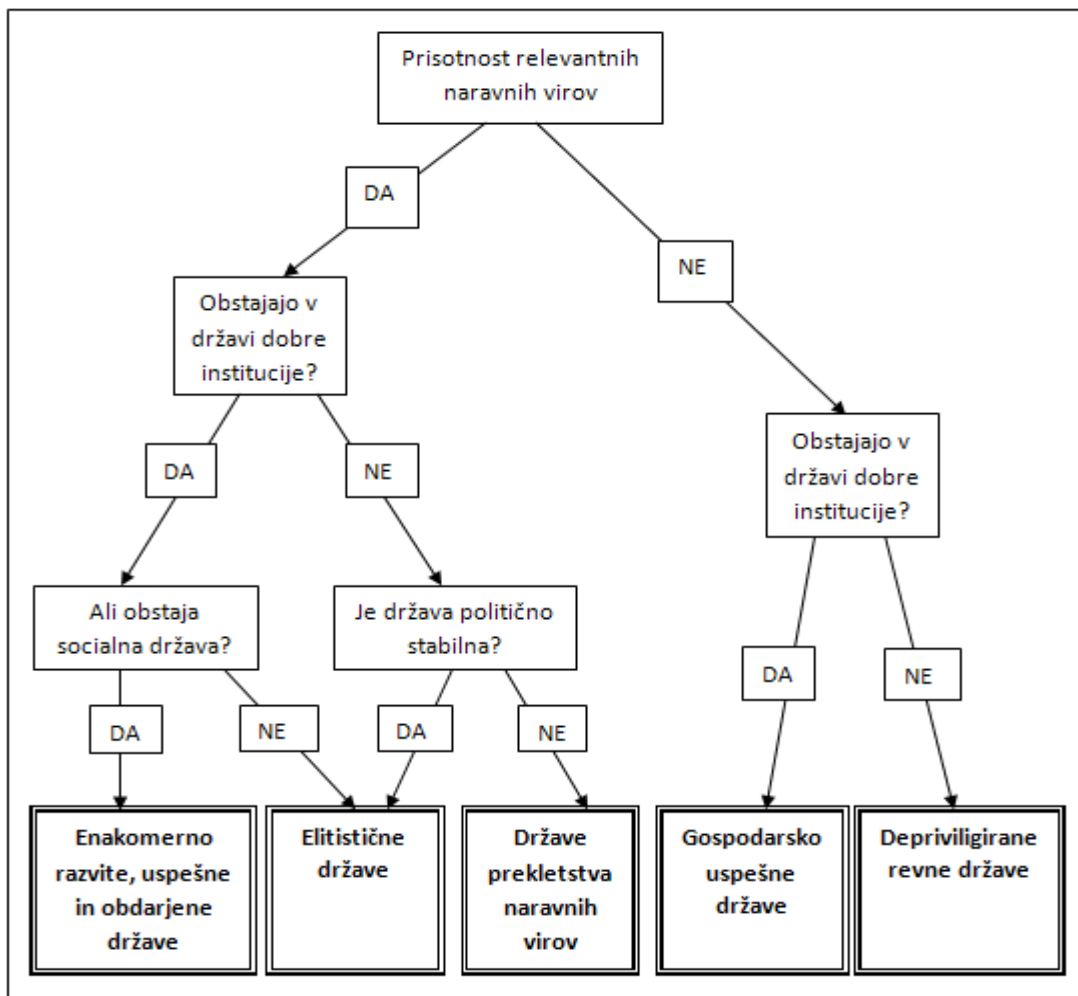
Na tej točki ne bi rad pregloboko zašel v ideološko razpravo o moralnih vrednotah in vlogi države. Enakost, poštenje in socialna pravičnost so stvar vrednot. Nekatere neenakosti, recimo neenake možnosti na podlagi spola ali narodnosti in drugih lastnosti, pridobljenih z rojstvom, na katere posameznik nima vpliva, so temelj demokratičnih družb. Spet druge neenakosti večina sprejme za dane in pravične: na primer neenakosti v mezdah; ostaja pa veliko polemik glede višine teh razlik. Da je treba določiti meje tolerance takih razlik je zgovorno povedal že Adam Smith (1776, str. 94) v prvi knjigi Bogastva narodov: »Družba, katere veliko večji del ljudi je revnih in nesrečnih, zanesljivo ne more biti uspešna in srečna.«, kar je še stopnjeval v ideji o relativni revščini, ko pravi, da bi morali biti vsi ljudje deležni plačila, ki bi jim omogočalo, da se

v javnosti pojavljajo »brez sramu«. Tudi vse glavne religije naslavljajo problematiko (prevelikih) razlik z vpeljavo pomoči socialno šibkejšim kot moralne dolžnosti svojih pripadnikov (United Nations Development Programme, 2005, str. 52).

Tudi meni osebno se zdi socialni aspekt (stopnja revščine in socialne razlike) bolj pomemben kriterij kot gospodarska rast za odločitev, ali so bili za določeno državo naravni viri pozitivni ali ne. Gospodarska rast in BDP *per capita* povesta veliko o gospodarski in politični stabilnosti države, ne prikazeta pa, kako živijo ljudje v državi, zato sem kot dodatni kriterij uporabil prisotnost socialne države.

Tako je nastal spodnji model (slika 6), ki države na podlagi različnih kriterijev razdeli na skupaj 5 kategorij, ki se med seboj razlikujejo glede na gospodarsko razvitost, stopnjo zelo revnega prebivalstva in socialne razlike v državi.

Slika 6: Shema kategorizacije držav glede na prisotnost virov

Za izhodiščni kriterij za razvrstitev držav sem uporabil predpostavko, da prisotnost **relevantnih zalog naravnih virov** vpliva (bodisi pozitivno ali negativno) na ekonomski in družbeni razvoj

države in države razvrstil na tiste s prisotnostjo takih zalog in na tiste brez. Pri tem mislim predvsem na pomembno stopnjo izvoza surovin v BDP države oziroma na zgodovinsko pomembno vlogo pri gospodarskem razvoju države. Nekatere države, kot na primer Indija, tudi razpolagajo z absolutno visokimi zalogami naravnih virov, a jih zaradi velikega domačega povpraševanja večinoma ne izvažajo (CIA – The World Factbook, 2011).

Na drugi stopnji tako države, ki so z naravnimi viri bogate kot tudi tiste, ki niso, razdelim po zgledu norveške študije (Mehlum et al., 2006), ki kot glavni kriterij za gospodarsko rast v primeru držav bogatih z naravnimi viri, uporabi kazalnik **kvalitete državnih inštitucij**. S tem pojmom se v omenjeni študiji navezujejo predvsem na vladavino prava, kvaliteto birokracije in nizko stopnjo korupcije v vladi.

Na tretji, zadnji stopnji razdelim le še države, ki so z viri bogate in imajo bodisi dobre ali slabe državne inštitucije in sicer po dveh različnih kriterijih. Tiste, ki imajo slabe državne inštitucije, razdelim glede na kriterij **politične stabilnosti** v državi. Pri tem kriteriju sem se oprl na nizozemsko študijo (Jong-A-Pin, 2006, str. 21 - 23), ki identificira štiri dimenzije politične nestabilnosti in sicer: civilni protest, politično motivirano nasilje, nestabilnost znotraj političnega sistema in nestabilnost samega političnega sistema. Študija ugotovi, da sta statistično značilni le dve dimenziji, ki vplivata negativno na gospodarsko rast; to sta civilni protest in nestabilnost samega političnega sistema. Poleg tega pa študija ugotovi tudi pozitivno korelacijo med politično motiviranim nasiljem in nestabilnostjo samega političnega sistema. To povezavo avtor obrazloži z dejstvom, da je večina držav z nestabilnim samim političnim sistemom (v smislu državnih udarov, zamenjava režimov, ustavne spremembe ipd.) doživela v opazovanem obdobju tudi politično motivirano nasilje. Nestabilnost znotraj političnega sistema v raziskavi sicer ni statistično značilna spremenljivka, ima pa pozitiven vpliv na gospodarsko rast. To gre pripisati dejstvu, da so kriteriji za notranjepolitično nestabilnost (pogoste volitve, polarizacija političnih strank, menjava vladajočih strank ipd.) značilni za prisotnost demokracije, za katero je študija (Plümper & Martin, 2003, str. 27) ugotovila, da ima pozitiven vpliv na gospodarsko rast.

Na drugi strani z naravnimi viri bogate države in hkrati dobrimi državnimi inštitucijami razdelim po kriteriju **socialne države**. Ta kriterij vpeljem zato, ker se tudi države z naravnimi viri in dobrimi inštitucijami med seboj razlikujejo po deležu prebivalstva, ki ima od naravnih virov koristi. Države z dobrimi inštitucijami, a brez socialne države, so namreč po stopnji revščine zelo podobne državam s slabimi državnimi inštitucijami, a s stabilnim političnim sistemom. V obeh primerih vladajo elite, ki bodisi (v primeru relativno dobrih inštitucij) poskrbijo predvsem za svobodni trg, a se brez kombinacije z ustrežno socialno politiko večajo tudi razlike med prebivalstvom in stopnja revščine. S podobno realnostjo se srečujejo z viri bogate države, ki so uživale politično stabilnost, a so razvile skorumpirane in slabe državne inštitucije. Te države so zaradi politične stabilnosti, tj. ker niso doživele večjih vojn in državnih udarov, dosegle določeno stopnjo razvoja, kjer ni več ekstremne revščine, a zaradi skorumpiranih državnih inštitucij, ki favorizirajo elite, ne morejo normalno razviti gospodarstva.

Po delitvi držav z opisanimi kriteriji dobimo pet kategorij držav. Značilnosti posamezne kategorije sem predstavil v spodnji tabeli.

Tabela 4: Značilnosti predstavljenih kategorij držav

Kategorija Kriterij	Države s prekletstvom naravnih virov	Depriviligi- rane države	Elitistične države		Gospodarsko uspešne države	Gospodarsko uspešne in obdarjene države
			Posledica polit. sistema	Zaradi posledic korupcije		
Relevantni naravni viri	DA	NE	DA		NE	DA
Relativno dobre državne inštitucije	NE	NE	DA	NE	DA	DA
Socialno usmerjena državna politika	NE	NE	NE	Odvisno od politične opcije	DA	DA
Relativno stabilna politična situacija	NE	NE	DA	DA	DA	DA
BDP per capita	NIZEK	NIZEK	SREDNJI / VISOK		SREDNJI/ VISOK	VISOK
Socialne razlike	VELIKE	VELIKE	VELIKE		MAJHNE	MAJHNE
Gospodarska rast	NIZKA	NIZKA	VISOKA	SREDNJA	SREDNJA	SREDNJA
Odstotek zelo revnega prebivalstva	VISOK	VISOK	NIZEK		NIZEK	NIZEK
Primeri držav	Večina držav Podsaharske Afrike in JV Azije, Iran, Irak,...	Gvineja Bissau, Mozambik, Burundi, Kambodža, Indija,...	Savdova Arabija, Katar,, Bahrajn, Čile, Bocvana, ZDA	Rusija, Venezuela, Mehika, R. Južna Afrika,...	Večina Evropskih držav, Japonska, , »Azijski Tigri«,..	Kanada, Norveška, Avstralija, Nova Zelanda..

Po predlagani klasifikaciji tako dobimo 5 različnih kategorij, ki države ločijo glede na prisotnost naravnih virov in kvaliteti državnih inštitucij. Od tu naprej je delitev le delna, saj sem se pri podrobnejši razdelitvi omejil le na države, ki so z naravnimi viri bogate, ker to zadostuje za potrebe razlage teorije. Države, ki nimajo relevantnih naravnih virov z dobrimi državnimi inštitucijami, bi namreč prav tako lahko nadalje razvrstil glede na prisotnost socialne države, a to za primerjavo ni relevantno.

Kategorija držav s **prekletstvom naravnih virov** v predstavljenem modelu se nanaša na države, bogate z naravnimi viri, a ki jih je splet okoliščin, tj. slabe državne inštitucije, visoka stopnja korupcije in nestabilna politična situacija, pripeljal do situacije z visoko stopnjo revnega prebivalstva. Večina teh držav je bila zaradi navzkrižja interesov za prevlado nad resursi deležna državljanskih vojn in drugih oboroženih spopadov, kar je onemogočilo razvoj gospodarstva in infrastrukture. V vojnah za prevlado nad resursi so bili dobički od prodaje surovin namenjeni v največji meri za financiranje orožja za nadaljnje spopade, ko pa spopadov ni, si zaradi visoke stopnje korupcije dobičke razdelijo državni uradniki oziroma vodje skupin, ki nadzorujejo

resurse. Opisana realnost se najizraziteje opazi v večini držav podsaharske Afrike, kjer se je malokatera država izognila državljanski vojni, katere vzrok so bili v veliki večini primerov prav naravni viri.

Težko je reči, ali bi bilo za omenjene države boljše, če bi bile brez naravnih virov. Namreč, v kategoriji t. i. **deprilivigiranih držav** so države brez relevantnih naravnih virov, a so zaradi slabih državnih institucij in široko razširjene korupcije prav tako zelo revne. Zaradi podobnega zgodovinskega ozadja so se prav tako zapletle v vojne, čeprav brez naravnih virov. Na primer nekdanji portugalski koloniji Gvineja Bissau in Mozambik, obe državi brez posebnih naravnih bogastev, sta bili udeleženi v portugalski kolonialni vojni za neodvisnost, ki se je v obeh državah praktično nadaljevala v več desetletij trajajočo državljansko vojno za oblast. Kljub določenim ključnim podobnostim pa so si tudi v tej kategoriji države med sabo zelo različne in tudi tukaj bi se dalo uvesti še veliko podkategorij, a se bom v diplomski nalogi ustavil pri taki kategorizaciji.

Med **elitistične države** sem uvrstil države, kjer je najdba naravnih virov v državi spodbudila gospodarski razvoj, a je bil ta neenakomeren. Do tega lahko pride v dveh različnih situacijah. V prvem primeru pride do tega, če so v državi prisotne slabe državne institucije in korupcija, a je bilo državam zaradi politične stabilnosti prizaneseno z vojnami, poleg tega pa zaradi določenih socialnih politik v državah ni ekstremne revščine. Kljub temu pa te države prihodkov od prodaje surovin ne vlagajo v trajnostni razvoj gospodarstva, temveč so koristniki praviloma politične elite. Primeri takih držav so denimo Rusija, Venezuela in Mehika. Do podobnega rezultata pride tudi, ko so v državi sicer prisotne dobre državne institucije, ki delujejo relativno transparentno, ni pa prisotna socialna država. V teh državah se hitro večajo razlike med revnimi in bogatimi. Te države imajo relativno dobre ekonomske kazalce, ki pa koristijo le peščici najbogatejših – eliti. Mednje najizrazitejše spadajo države arabskega polotoka, pa tudi Čile (sicer najhitreje razvijajoča se država Južne Amerike) in Bocvana (najhitreje razvijajoča se država Afrike).

Ostaneta še dve kategoriji, kamor spadajo skoraj vse države t.i. Zahodnega sveta. V vseh državah teh dveh kategorij so prisotne relativno dobre državne institucije, nizka stopnja korupcije in demokracija. Gospodarski razvoj so bodisi vzpodbudili naravni viri, ki so jih države usmerile v razvoj gospodarstva, infrastrukture in socialni sistem. Te države sem poimenoval **gospodarsko uspešne in obdarjene države**. Mednje najbolj izrazito spadajo Norveška, Kanada, Avstralija in Nova Zelandija. Naravni viri pa niso pogoj za gospodarski uspeh držav. Med **gospodarsko uspešne države** spada večina evropskih držav pa tudi nekaterih azijskih držav, ki z naravnimi viri niso bogate, a so svoj razvoj dosegle s trgovino, storitvenimi, tehnološkimi in informacijskimi panogami.

Namen te razdelitve in kategorizacije v tem diplomskem delu ni osnova za razdelitev vseh držav v eno izmed kategorij. Nekatero najbolj očitno primere sem navedel zgolj za lažjo ponazoritev. Zato za posamezne pogoje tudi ne navajam kazalcev oz. kriterijev, s katerimi bi določen pogoj izmeril, in mejnih vrednosti zanje. Za veliko držav se namreč nisem mogel jasno odločiti v katero kategorijo bi spadale. Z modelom sem hotel le prikazati na kateri segment držav se v že

izvedenih strokovnih raziskavah avtorji največkrat navezujejo, ko govorijo o prekletstvu naravnih virov.

Hkrati pa v predstavljenem modelu vidim tudi razlago, zakaj avtorji, ki se v raziskavah ne omejijo na določen segment in vzamejo v statistični model vse države z naravnimi viri, med prisotnostjo naravnih virov in gospodarsko rastjo ne najdejo statistično značilnih povezav. Tako kategorija gospodarsko razvitih in uspešnih držav kot tudi elitističnih držav imata namreč zmerno do visoko gospodarsko rast kljub prisotnosti naravnih virov. Prav tako je z modelom možno razložiti tudi zakaj študije, ki vključijo vse države, takih povezav ne najdejo: kategorija depriviligiranih držav ima prav tako nizko gospodarsko rast kljub odsotnosti naravnih virov.

4 MOŽNE REŠITVE

Tako kot o vzrokih za nastanek prekletstva naravnih virov, tudi o rešitvah za odpravo negativnih posledic med stroko ni enotne in jasne rešitve: ta kot taka verjetno tudi ne obstaja, kar gre pripisati kompleksnosti problema. Zagotovo pa so ukrepi za zmanjševanje posledic ali preprečitev nastanka posameznih prej analiziranih vzrokov večji ali manjši korak na poti do rešitve.

4.1 Izogib holandski bolezn

V Gelbovi študiji šestih naftnih izvoznih avtor ocenjuje, da se je holandski bolezn najbolje izognila najrevnejša od opazovanih držav, Indonezija. Ta uspeh v največji meri pripisuje dobremu stanju gospodarstva pred naftnim šokom leta 1973 ter preudarnemu ravnanju ekonomskih institucij že pred naftnimi šoki; med drugim uravnovešen državni proračun, prosti devizni trg, zadržan pristop makroekonomske politike ter pripravljenost na prilagoditev obrestne mere. Te ekonomske politike pa so bile lahko uspešne le v kombinaciji z razpoložljivo delovno silo, prisotnostjo ne-naftnih naravnih virov ter vlaganjem naftnih prihodkov v razvoj in razširitev uporabe novih tehnologij v drugih gospodarskih sektorjih (Gelb, 1988, 81 - 82).

Stiglitz (2004) pojasnjuje, da je holandsko bolezen v realnosti zelo težko izslediti. Teoretično pa je rešitev zanj (oziroma preventivni ukrep, da do nje sploh ne pride) enostavna: rasti domače valute se izogne tako, da se priliv tuje valute, zaslužene z izvozom surovin, obdrži v tujini. Denar se tako vloži v kakšnega od (bolj) stabilnih zahodnih gospodarstev in se ga postopoma prenaša v domačo državo. Za to rešitev pa se izkaže, da je težko uresničljiva, saj pravi problem leži v tem, da večina držav v razvoju takšno politiko vidi kot »zapravljanje« denarja za pomoč tujim gospodarstvom.

Verjetno najučinkovitejša implementacija rešitve za izogib holandski boleznij je vzpostavitev t. i. stabilizacijskih skladov. Ker so cene surovin zelo volatilne, se preko takšnih skladov zagotovi relativno konstanten pritek sredstev od izvoza surovin in se tako izogne cenovnim šokom. Taki skladi tudi preprečijo vladi, da bi ob visokih prihodkih vsa sredstva porabila naenkrat ter zvečajo možnosti, da se bodo ta sredstva namenila za financiranje investicij in tako poleg ekstrakcije naravnih virov razvila tudi druge sektorje gospodarstva. Ob sočasnem sprejetju načrta porabe sredstev iz stabilizacijskega sklada pa se zveča tudi transparentnost porabe sredstev in s tem zmanjša možnost za bogatenje posameznikov ter za nasilne spopade (Stiglitz, 2005, str. 16).

4.2 Ukrepi zoper korupcijo

Korupcija deluje destruktivno tako na prosti trg kot na demokracijo. Koruptivne državne ustanove vnašajo korupcijo v poslovanje podjetij in obratno in ta se tako hitro širi. Zato je tako vlagateljem kot državljanom v javnem in zasebnem interesu, da se borijo proti korupciji ter zahtevajo večjo preglednost poslovanja in odgovornost posameznikov (Palley, 2003).

Pri izkoreninjenju korupcije imajo pomembno vlogo tudi zahodne države. Korupcija namreč deluje dvosmerno in poenostavljeno rečeno, če ne bi bilo plačnikov, ki so velikokrat prav korporacije in vlade iz zahodnih držav ali njihovi predstavniki, tudi prejemnikov ne bi bilo (Stiglitz, 2006).

Velik korak k razumevanju korupcije kot enega poglavitnih vzrokov za ekonomsko neučinkovitost je dosegla nevladna organizacija Transparency International. Pripomogla je k temu, da so o korupciji začeli odkrito govoriti in se s problemom konkretnije ukvarjati v svetovnih organizacijah kot so Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad in Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju OECD⁴).

Tudi mednarodne inštitucije so že sprejele nekaj pomembnih ukrepov, ki poskušajo omejevati korupcijo. OECD je leta 1997 sprejela konvencijo o podkupovanju, ki naj bi pripomogla k zmanjšanju korupcije v državah v razvoju in sicer s kriminalizacijo dajanja vsakršnih podkupnin v mednarodnem poslovanju. Konvencija se torej osredotoča na stran plačnika podkupninske transakcije. Konvencija je začela veljati leta 1999 in bila do letos ratificirana s strani 38 držav. OECD nima pristojnosti za implementacijo konvencije, a nadzira njeno uresničevanje pri državah članicah (OECD, 2011).

Decembra 2003 so Združeni narodi predstavili Konvencijo proti korupciji, ki je bil prvi legalni mednarodni protikorupcijski instrument. Do danes je bil ratificiran s strani 151 članic ZN. V konvenciji je določen podroben seznam protikorupcijskih politik, ki jih morajo države članice

---

⁴ iz angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*.

implementirati v zakonih, inštitucijah ter delovanju. Konvencija je pomembna tudi zato, ker je dojemanje korupcije iz ozkega pogleda nekdanje definicije zgolj dajanja in prejemanja podkupnin prestavila na bolj kompleksen nivo, vključujoč izkoriščanje neformalnega vpliva, zlorabo položaja ter številne koruptivne prakse v privatnem sektorju (UNODC, 2011).

Stiglitz (2006) prepoznava pomembnost teh konvencij za preprečevanje korupcije in jih ocenjuje kot korak v pravo smer, hkrati pa meni, da posamezne vlade zahodnih držav zgolj s sicer pomembnim sprejetjem posameznih zakonov, ki kriminalizirajo podkupnine v tujini, še niso storile dovolj. Kot naslednji logičen korak predlaga preglednost vseh plačil, namenjenih vladam. Možnost za relativno enostavno uresničitev tega cilja pa vidi v pogojevanju davčnih olajšav z upoštevanjem preglednosti vladnih plačil.

4.3 Izboljšanje državnih inštitucij

S korupcijo so tesno povezane tudi slabe državne inštitucije, kar še bolj celovito opiše problem, ki vpliva na slabo gospodarsko rast. Kot ugotavljam tudi v lastnem modelu, so bolj, kot sami naravni viri, pravi vzrok za slabo gospodarsko stanje, slabe državne inštitucije.

Najbolj se je v to tematiko poglobil ameriški ekonomist in nobelovec Douglass North, ki je v svoji knjigi z uporabo ekonomskih in psiholoških teorij analiziral pomen in razvoj inštitucij ter tudi njihov bodisi pozitiven ali negativen vpliv na dolgoročno gospodarsko rast. North je opisal pojem inštitucije skozi tri dimenzije: formalna pravila (zakoni, pravilniki idr.), neformalne omejitve (pravila obnašanja, družbene norme, običaji, tradicije idr.) ter mehanizmi uveljavljanja slednjih v praksi. North torej inštitucije preučuje z aspekta socialnega mehanizma in jih strogo ločuje od organizacij. Organizacije, ki so lahko politične, ekonomske, družbene ali izobraževalne, so namreč sestavljene iz posameznikov, ki sledijo svojim lastnim interesom, se pri tem poslužujejo dovoljenih in nedovoljenih sredstev in posledično niso nujno učinkovite (North, 1990, str. 3 - 5). Dejstvo, da imajo pri oblikovanju formalnih inštitucij posamezniki različno pogajalsko moč, botruje temu, da so le-te zasnovane tako, da bolj kot celotni družbi, prinašajo koristi najbolj vplivnim posameznikom (North, 1990, str. 16).

North (2005) vpliv inštitucij na gospodarsko rast nadalje analizira in kot ključne dejavnike navede lastniške pravice in pravna zaščita le teh ter specifična inštitucionalna struktura posameznega trga. Struktura vzpodbud, ki vplivajo na spremembe posameznega trga, je namreč v danem trenutku za vsak trg drugačna in se bo zato tudi spreminjala na različen način. North na tej točki izpostavi pomanjkljivost *laissez-faire* teorije, saj sama odsotnost vladnih intervencij na trgu ni zadosten pogoj za njegovo ekonomsko učinkovitost; delovanje subjektov na trgu je odvisno od inštitucij (spleta formalnih in neformalnih pravil – vključno z vladnimi) in če na določenem trgu prevladajo slabe inštitucije in vzpodbujajo na primer korupcijo, bo tak tudi rezultat (North, 2005, str. 57, 78 – 88).

Idealni model za gospodarsko uspešnost določenega trga je tak splet inštitucij, ki bo posameznike in organizacije vzpodbudil k produktivnim aktivnostim. Preko tega teorema North razloži slabo gospodarsko stanje nerazvitih držav: te države so razvile inštitucionalni splet, ki ne spodbuja aktivnosti za povečanje produktivnosti. Tak inštitucionalni splet razvije organizacije, katerih članom trenutno stanje ustreza, zato delujejo proti spremembam. Poleg tega so za tak inštitucionalni splet značilne formalne in neformalne inštitucije z negativnimi učinki, med drugim klientelizem, razvoj monopolov in nesmotrna potrošnja, kar vodi v celovito slabo gospodarsko in politično situacijo (North, 2005, str. 158 – 160).

Northov prispevek k razumevanju povezanosti med dobrimi (državnimi) inštitucijami in gospodarsko rastjo je bil zelo pomemben predvsem za razumevanje kompleksnosti problema nizke gospodarske razvitosti držav tretjega sveta. Le z razumevanjem elementarnih povezav se lahko oblikuje dobre konkretne rešitve.

4.4 Bocvanski zgled

Zdi se, da so nekatere države kljub podobnim realnostim uspele naravne vire veliko boljše vnovčiti za gospodarski razvoj in blagostanje države kot druge. V Afriki je v vrsti problematičnih držav v tem pogledu najbolj izstopajoč primer Bocvane.

Z vidika izkoriščanja naravnih virov za gospodarski razvoj države je Bocvana prava afriška zgodba o uspehu. V primerjavi z drugimi afriškimi državami, kjer se prav tako nahajajo velikanske zaloge diamantov (Sierra Leone na primer, ki ima primerljive naravne danosti, se je znašla v državljanski vojni), je bocvanski gospodarski uspeh z daleč najvišjo stopnjo gospodarske rasti visoko izstopajoč (Stiglitz, 2004). Bocvana je med leti 1967 in 2006 dosegla kar 9% povprečno letno rast BDP *per capita* (U.S. Department of State, 2011).

Bocvana se od večine afriških držav razlikuje po relativno dobrih državnih inštitucijah. V državi dobro deluje večstrankarski sistem ustavne demokracije. Demokratične in svobodne volitve je Bocvana kot prva afriška država izvedla po osamosvojitvi leta 1966 (prej je bila država britanski protektorat) in od takrat redno in brez zapletov potekajo vsakih 5 let. Tudi etnične manjšine (najštevilnejša manjšina je pleme Kalanga, ki predstavlja 11% prebivalstva) svobodno sodelujejo v političnem procesu. Prav odprtost, soglasnost in preglednost demokratičnega političnega procesa v Bocvani je najpomembnejši faktor za politično stabilnost in gospodarsko rast (U.S. Department of State, 2011).

Poleg tega pa obstajajo tudi nekatere druge razlike med Bocvano in ostalimi z diamanti bogatimi državami. Da v Bocvani ni prišlo do državljanske vojne, lahko med drugim pripišemo tudi geološki obliki nahajališč. V Bocvani so namreč nahajališča primarna, tj. diamanti so pod površjem v kamnini, zato je njihova ekstrakcija relativno težka, oz. je zanjo potrebna visoka tehnologija. V nasprotju s tem so na primer v Sierra Leone nahajališča diamantov večinoma sekundarna – iz krhkih kamnin, ki so vsebovale diamante, so se le ti preko erozije izločili ter bili

odplaknjeni v reke, včasih s tokom tudi daleč po reki navzdol. Pri takih nahajališčih je ekstrakcija veliko lažja, potrebna je le delovna sila. Po raziskavah so le sekundarna nahajališča faktor, ki vpliva na začetek državljanske vojne (Lujala et al., 2005, str. 543).

Kljub vsemu pa je v ekonomsko eni najuspešnejših držav v Afriki, revščina še vedno široko razširjena. Trenutno se bocvanska vlada najbolj ukvarja prav s problemom nediverzificiranega gospodarstva, povečanja števila delovnih mest in izkoreninjenja revščine (Chipeta & Schade, 2007, str. 42).

Velik problem predstavlja tudi okuženost z virusom HIV. Po podatkih iz 2002 je s skoraj 39% okuženih v starostni skupini med 15 in 49 let, Bocvana država z najvišjo stopnjo okuženih z virusom HIV na svetu. Država sicer financira program subvencioniranja zdravil za lajšanje simptomov AIDS-a, a je delež obolelih, ki prejmejo to subvencijo, zelo nizek (Weiser et al., 2003, str. 281 - 282).

Bocvansko gospodarstvo temelji na izvozu diamantov in ostalih mineralov in posledice so se dobro pokazale med gospodarsko krizo, ki se je začela leta 2008. Kot posledica zmanjšanega svetovnega povpraševanja po diamantih je Bocvana prvič od osamosvojitve doživela negativno rast BDP in sicer 3,9% leta 2009. Sicer se je že naslednje leto, leta 2010, gospodarstvo spet povečalo za 6,4% in prav tako so zaenkrat optimistične napovedi za prihodnja leta (African Economic Outlook, 2011).

Skorajda vse študije primerov o Bocvani se strinjajo, da je na relativen uspeh Bocvane v največji meri vplivalo prav dejstvo, da je država uspešno razvila dobre državne inštitucije. Podlaga za razvoj slednjih je obstajala že v predkolonialnem obdobju, saj so imela tamkajšnja plemena dobro razvito sodelovanje in definirano vlogo voditeljev. Na te inštitucije pa je britanski imperij, tudi zaradi periferne vloge med Britanskimi kolonijami v Afriki, pustil le malo vpliva (Acemoglu, Johnson & Robinson, 2002, str. 3 – 4).

Pred osamosvojitvijo so bili politično najmočnejši večji lastniki agrarnih površin, voditelji in lastniki čred goveda in v njihovem interesu je bilo, da se uveljavi in okrepi lastniške pravice. Zelo velika nahajališča diamantov so zagotavljala dovolj prihodkov za glavne politične akterje, kar je povečevalo oportunitetne stroške in jih odvrčalo od nadaljnje ekstrakcije rent. Poleg tega pa so poosamosvojitveni voditelji sprejeli vrsto pomembnih odločitev (Acemoglu et al., 2002, str. 32 – 33).

Čeprav so na uspeh Bocvane vplivale nekatere edinstvene zunanje okoliščine, pa gre del uslug za uspeh nedvomno pripisati tudi individualnim odločitvam. S tem Bocvana postavlja zgled ostalim z naravnimi viri bogatimi Afriškimi državami, kako pomembno vlogo za razvoj lahko odigrajo dobre državne inštitucije (Acemoglu et al., 2002, str. 33).

4.5 Vloga mednarodnih inštitucij

4.5.1 Svetovna banka

Svetovna banka je inštitucija z veliko mednarodnega vpliva in lahko igra pomembno vlogo predvsem pri prizadevanjih za večjo transparentnost plačil v skorumpiranih državah. S tem namenom je Svetovna banka financirala gradnjo čadsko-kamerunskega naftovoda, pod pogojem, da bo Čad posloval popolnoma transparentno ter naftni denar porabil za zmanjševanje revščine. Tako je botrovala sprejetju zakona, ki vlado zavezuje, da bo večino denarja pridobljenega od izvoza nafte namenila zdravstvu, šolskemu sistemu in projektom za razvoj infrastrukture. Že enkrat pred tem je Svetovna banka tudi zamrznila bančni račun Čada z prihodki iz naslova nafte, v sporu glede načina porabe teh sredstev (Petronas disputes Chad's tax claims, 2006).

Junija 2011 sta Shantayanan Devarajan, vodilni ekonomist Svetovne Banke za afriško regijo, in Marcelo Giugale, direktor za ekonomsko politiko in programov za zmanjševanje revščine pri Svetovni Banki, objavila članek z naslovom »*Kako lahko Afrika z naravnimi viri pridobi velike koristi za vse*«, v katerem ponudita zanimiv predlog, ki bi po njunem mnenju zmanjšal revščino in istočasno pripomogel k zmanjšanju korupcije v Afriki. Rešitev vidita v transferu dela oz. celotnega prihodka iz naslova prodaje naravnih virov direktno prebivalcem, v obliki nekakšne rente za vse prebivalce. Glavni problem za trenutno situacijo vidita ne toliko v posledicah apreciacije valute (afriške centralne banke naj bi ta problem dandanes reševale veliko bolj učinkovito kot včasih), ampak v netransparentnim delovanju inštitucij, ki upravljajo s premoženjem. Po njunih navedbah trenutno že 35 afriških držav v neki obliki denar nakazuje neposredno revnim državljanom in z napredkom tehnologije tudi v Afriki za ta korak z vidika logistike ni več ovir (Devarajan & Giugale, 2011).

Tudi če bi vlade namenile »le« desetino prihodkov od naravnih virov za dividende državljanom, bi le ta v povprečju znašala približno 100 ameriških dolarjev na prebivalca. Za zahodni svet to res ni velika vsota, v najrevnejših afriških državah pa lahko ta razlika pomeni ločnico med življenjem in smrtjo. Po enem izmed predlogov bi se lahko države odločile nameniti za dividende tudi večji delež oz. celotne prihodke iz naravnih virov ter kasneje za zagotovitev javnih dobrin na primeren način od dividend pobrala davke. Birokratsko se sliši ideja bolj zapletena, a prinaša pomemben koncept: če bi državljani plačevali davke, bi državljani bolj nadzorovali, kako vlada ta denar pojavi. V Zahodnem svetu se v javnosti neprestano sliši kritike na račun porabe davkoplačevalskega denarja, prav zato, ker imajo davkoplačevalci zavest, da so nekaj plačali in to od vlad tudi pričakujejo, kar sem opisal tudi v poglavju o finančni neodvisnosti vlad (Devarajan & Giugale, 2011).

Predlagana rešitev bi kot že rečeno imela pozitiven vpliv tudi na zmanjšanje korupcije v državah. Ker bi ljudje začeli dobivati delež prihodkov od izkoriščanja naravnih virov v svoji državi, bi začelo ljudi zanimati tudi kakšni so celotni prihodki te panoge in tudi kaj s svojim deležem naredi vlada. Zaradi neposrednega interesa bi igrali bolj aktivno vlogo pri izbiri politikov, ki bodo kompetentno in transparentno upravljali z dogovarjanjem o raziskavah, izrabljanju in izvozu naravnih virov (Devarajan & Giugale, 2011).

Svetovna banka z nekaterimi projekti poskuša vplivati tudi na izboljšanje inštitucionalnega okolja v državah v razvoju. Drugi največji sektor financiranja Svetovne banke (takoj za sektorjem transporta) so prav projekti za izboljšanja javne uprave, zakonske ureditve in pravnega sistema držav. V okvirju celovitega razvoja, ki vsebuje smernice za delo Svetovne banke, je zapisano, da »brez zaščite človekovih in lastninskih pravic ter celovitega pravnega okvirja, pravičen razvoj ni mogoč« (World Bank Activities, 2011).

Svetovna banka tako financira projekte za reforme zakonodaje in sodstva, razvoj vladavine prava ter poizkuša v države v razvoju prenesti dobre prakse zakonodajnih rešitev zahodnih držav. Slednje se izvaja skozi program t. i. pravnih transplantov, kjer se uspešno pravno prakso (zakon ali celoten pravni sistem) iz ene države implementira v drugi državi. Zaradi različne realnosti in necelovitega pristopa pa so taki poizkusi pogosto neučinkoviti. Sam zakon, brez zagotovitve inštitucij za njegovo izvajanje, je namreč neučinkovit, včasih ima celo negativen učinek. Študije so pokazale, da je odločilnega pomena za uspeh tovrstnih projektov notranji razvoj pravnega reda, da je transplantacija zakona prilagojena lokalnim pogojem ter da so ljudje že seznanjeni s osnovnimi pravnimi principi sprejetega zakona. To so dejavniki, ki omogočajo, da se v državi razvije učinkovit zakonodajni sistem. Državam, kjer se ob transplantaciji zakona tem dejavnikom ne sledi, je zelo otežen razvoj formalnega pravnega reda in učinkovitega zakonodajnega sistema (Berkowitz, Pistor & Ricard, 2001, str. 1 - 3).

4.5.2 Svetovna trgovinska organizacija

Tudi Svetovna trgovinska organizacija (v nadaljevanju STO) ima potrebno moč, da bi lahko v državah v razvoju odločilno vplivale na faktorje, ki povzročajo prekletstvo naravnih virov.

Organizacija ima optimistične cilje: misija leta 1995 ustanovljene STO je »odprtje trgovanja za koristi vseh«, med njenimi glavnimi cilji pa so zniževanje ovir v trgovini, urejanje mednarodne trgovine ter transparentnost in razvoj trgovinskih politik članic. Poleg tega STO veliko programov namenja državam v razvoju, s katerimi namerava prispevati k uresničevanju osmih milenijskih ciljev Organizacije Združenih Narodov (v nadaljevanju OZN), ki naj bi se uresničili do leta 2015 z namenom končanja revščine v svetu. Cilji med drugim vključujejo izkoreninjenje ekstremne revščine in lakote, doseči splošno dostopno osnovnošolsko izobraževanje, promocijo enakopravnosti spolov, zmanjšanje smrtnosti otrok, izboljšati zdravstvo nosečnic, boj proti HIV in AIDS, malariji in drugim boleznim, zagotoviti trajnostni okoljski razvoj ter razviti globalno

partnerstvo za razvoj. Te cilje je sprejelo in potrdilo vseh 193 članic OZN. Milenijski cilji OZN so medsebojno prepleteni, a STO se vidi kot pomemben partner predvsem pri cilju izkoreninjenja ekstremne revščine in lakote, ter pri cilju ustvarjanja globalnega partnerstva za razvoj (WTO, 2011).

Žal so bili načini, na katera želi STO doseči zastavljene cilje, tarče mnogih polemik. Seznam kritikov STO je dolg. Poleg vrste antiglobalizacijskih političnih aktivistov in novinarjev sta najglasnejša kritika med ekonomisti nobelovec Joseph E. Stiglitz, ki je avtor in soavtor več knjig na to temo ter Martin Khor, direktor organizacije South Center (mednarodno združenje držav v razvoju), in nekdanji direktor mednarodne zveze Third World Network, katera združuje organizacije in posameznike, ki se ukvarjajo z okoljskimi in razvojnimi vprašanji ter problematiko tretjega sveta.

Khor očita STO predvsem favoriziranje in pristranskost v prid bogatih držav in multinacionalk, kar argumentira z blokiranjem uvoza v razvite države iz držav v razvoju, z dovoljevanjem nizkih kvot in visokih carin razvitih držav. V nasprotju pa od držav v razvoju zahteva zmanjševanje carinskih dajatev, kar ob visokih subvencijah razvitih držav pomeni zmanjševanje konkurenčnosti proizvajalcev v nerazvitih državah in posledično negativno vpliva na gospodarski razvoj teh držav (Interview with Martin Khor, 2009).

4.5.3 Mednarodni denarni sklad

Mednarodni Denarni Sklad (v nadaljevanju MDS) je bil ustanovljen leta 1945 z namenom stabiliziranja menjalnih tečajev in rekonstrukcijo svetovnega mednarodnega sistema plačil. Danes ima za cilje med drugim pospeševanje gospodarske rasti in mednarodnega trgovanja, ustvarjanje delovnih mest ter zmanjševanje revščine. Poleg tega državam s posojili pomaga prebroditi ekonomske težave ter z ugodnimi krediti državam v razvoju pomaga v boju proti revščini (IMF, 2011).

Podobni očitki kot na STO letijo tudi na MDS. Khor navaja lastno študijo primera Gane, kjer so pritiski MDS na znižanje uvoznih omejitev, prej sicer zelo uspešnemu sektorju pridelovalcev paradižnikov, perutnine in riža, zaradi velike količine uvoza visoko subvencioniranih (in zato bolj konkurenčnih) paradižnikov in perutnine iz Evropske Unije ter riža iz ZDA, uničujoče vplivali na veliko število pridelovalcev (Interview with Martin Khor, 2009).

Stiglitz je v veliko svojih knjigah in strokovnih člankih izražal svoj kritični pogled na potek globalizacije, kritike neoliberalističnih idej in njihove implementacije s strani STO, MDS in Svetovne banke, najizraziteje v knjigi iz 2002, *Globalization and Its Discontents*. V knjigi Stiglitz s stališča predsednika odbora gospodarskih svetovalcev v Clintonovi administraciji med leti 1995 in 1997 ter podpredsednika in glavnega ekonomista pri Svetovni banki med leti 1997 in 2000, po mnenju recenzenta Jamesa Rossija, opisuje svoje razočaranje nad omenjenimi

inštitucijami, za katere verjame, da ne delujejo v skladu z zastavljenimi cilji, ampak v nasprotju z interesi držav v razvoju. Glede globalizacije ima Stiglitz deljeno mnenje: »Verjamem, da je globalizacija lahko sila dobrega s potencialom, da koristi vsem na svetu, še posebej revnim. Verjamem pa tudi, da če se naj to uresniči, je potrebno o načinu, na kakršnega se globalizacija izvršuje, radikalno premisliti.« Stiglitz kritizira intervencije MDS v državah v razvoju, kot so hitra liberalizacija gospodarstva brez predhodne vzpostavitve inštitucij za zaščito lokalnega gospodarstva. Prehitra privatizacija brez agrarnih reform ali jasnih konkurenčnih zakonov so v veliko primerih vodila v formacijo velikih podjetij, na čelu katerih so bile kriminalne združbe, ali pa v fevdalno družbeno strukturo brez srednjega razreda (Rossi, 2002, str. 293 - 296).

Nadalje Stiglitz v knjigi piše, da se je MDS prenaglil tudi z liberalizacijo kapitalskih trgov brez predhodne inštitucionalne regulacije finančnega sektorja, kar je povzročilo destabilizacijo celotnega gospodarstva držav v razvoju, s prilivom ogromnih količin kratkoročnega investicijskega kapitala. Ko se je pojavila inflacija, je MDS posojila pogojeval s strogimi fiskalnimi ukrepi ter močno zvišano obrestno mero, kar je vodilo v bankrot številnih podjetij, brez vsakršne zakonske zaščite, visoko brezposelnost brez vzpostavljenega sistema socialne varnosti in splošnega hitrega umika tujega kapitala (Rossi, 2002, str. 293 - 296).

4.5.4 Nevladne organizacije

Nevladne organizacije, katerih delovanje bi lahko povezali s področjem preprečevanja prekletstva naravnih virov, na raznorazne načine poskušajo rešiti probleme v posameznih državah in vse bi lahko označil za večji ali manjši korak v pravi smeri k rešitvi. Kakorkoli, večina prepoznava različne oblike korupcije in njene posledice kot poglavitni vzrok problema.

Veliko število nevladnih organizacij z različnimi projekti prispeva k razvoju inovativnih pristopov k ugotavljanju izvora surovin in pobudami k bojkotu spornih surovin. Druge poskušajo z razkrinkanjem konkretnih primerov osvetliti problem korupcije in predlagajo možne rešitve za zmanjšanje le te. Poleg tega obstaja tudi veliko število vladnih in nevladnih organizacij ter humanitarnih delavcev, ki se ukvarjajo s konkretnimi problemi na ogroženih območjih in poleg pomoči prizadetim poskušajo svetovno javnost obvestiti o krivicah na teh oddaljenih območjih.

Organizacija Transparency International je vodilna nevladna organizacija v boju proti korupciji. Ustanovljena v Nemčiji leta 1993, je organizacija igrala aktivno vlogo v sprejemanju najpomembnejših mednarodnih konvencij za preprečevanje korupcije, kot so: konvencija Združenih Narodov proti korupciji, konvencija Afriške Unije za preprečevanje in boju proti njej ter konvenciji OECD o podkupovanju. Tudi sicer se organizacija ne ukvarja s posameznimi primeri korupcije (čeprav podpira in sodeluje z drugimi organizacijami, ki se z njimi ukvarjajo) in se bolj posveča širšemu razumevanju problema korupcije, deluje proti apatičnosti in toleriranju do korupcije ter redno objavlja indeks zaznavanja korupcije (angl. *Corruption perception index*) ter nekaterih drugih kazalcev korupcije v državah (TI, 2011).

Global Witness je nevladna organizacija, ki se že od leta 1993 ukvarja posebej s problematiko konfliktov in korupcijo zaradi naravnih virov. S svojimi delovanjem v državah po vsem svetu kažejo, kako izobilje lesa, diamantov, rudnin, nafte in drugih naravnih virov v veliko primerih vzpodbudi korupcijo, destabilizira državne institucije in pripelje do vojn. S konkretnimi akcijami, preiskavami in kampanjami poskušajo doseči rešitev prekletstva naravnih virov, da bodo lahko tudi »navadni državljani prišli do pravičnega deleža bogastva svojih držav« (Global Witness, 2011).

V sodelovanju z več kot 60 drugimi nevladnimi organizacijami je Global Witness leta 2002 začela kampanjo »Objavi, kaj plačuješ« (*angl. Publish what you pay*), katere cilj je uzakoniti, da bi podjetja, ki se ukvarjajo z ekstrakcijo naravnih virov javno pokazala, kam gredo njihova plačila ter na drugi strani države in občine vzpodbuditi, da pokažejo iz katerih virov pridejo vplačila v proračun. Plačila, ki naj bi jih podjetja razkrila, med drugim vključujejo plačilo davkov in licenc, delitve dobička, nakazila v javni sektor in podobno. Kljub milijardnim prihodkom podjetij in držav iz naslova prodaje naravnih virov, državljani v več kot 50 državah, bogatih z naravnimi viri, ostajajo revni. Če bi tako podjetja, kot državne institucije s tem denarjem upravljale transparentno in učinkovito, bi s tem lahko prispevali tako k odpravi revščine v teh državah, kot tudi k vzpostavitvi osnov za uspešno gospodarsko rast (Palley, 2003).

Do kampanje so se mnoge od velikih naftnih in rudarskih družb, na primer BP, Shell in Newmont Mining, opredelile pozitivno. V nasprotju s tem pa so se ameriške naftne družbe projektu uprle z izjavo, da je korupcija problem vlad in ne podjetij. Kar pa ni res, saj je korupcija kompleksen in sistemski problem, ki ga je treba reševati na obeh straneh (Palley, 2003).

SKLEP

Res je, da ima veliko držav bogatih z naravnimi viri tako nizko gospodarsko rast, kot tudi visoko stopnjo revščine. Meddržavne primerjave so problematične, ker je vsaka država zgodba zase, skupek edinstvenih faktorjev. Če, hipotetično, te iste države ne bi imele relevantnih naravnih virov *ceteris paribus*, glede na pridobljeno znanje iz analizirane literature in virov ne morem trditi, da bi šlo v povprečju tem državam boljše.

Z viri zelo bogata Angola ter Mozambik, ki je brez njih, sta mogoče dobra primerjava: obe državi sta imeli portugalske kolonialiste in kasneje je v obeh je potekala državljanska vojna. Korupcija je v obeh državah široko razširjena, v Angoli nekoliko bolj, a kljub temu gre slednji boljše: BDP *per capita* ima 10 krat večji kot Mozambik, odstotek prebivalstva pod pragom revščine pa je v Angoli 40 %, medtem ko je v Mozambiku 70 %.

Nekaterim državam bi pa mogoče šlo res bolje brez virov. Na primer Demokratična Republika Kongo bi se mogoče izognila tako krvavi vojni, z več milijoni ubitih civilistov ter več sto tisoč posiljenih žensk.

V posameznih primerih so naravni viri res izvor za veliko zla. Pomembno pa je poudariti, da naravni viri sami po sebi niso prekletstvo, ampak so priložnost in nevarnost hkrati. Ali jih bo država izkoristila za razvoj, ali pa bodo vodili v nazadovanje ali celo vojno je odvisno od več dejavnikov; kot ugotavljam v diplomski nalogi, je glavni razlog korupcija in slabe državne inštitucije. Za pravilno razumevanje in lažjo analizo teorije prekletstva naravnih virov je pomembno vedeti, da se le ta navezuje na skupino izbranih držav in ne opisuje splošnega pojava.

S tega stališča ugotavljam, da naravni viri niso neposredno povezani s slabim gospodarskim razvojem in da teorija o prekletstvu naravnih virov v splošnem ne drži. V ta namen sem oblikoval shemo, s katero sem prikazal dejavnike, ki po mojem mnenju bolj kot sama prisotnost naravnih virov vplivajo na slabo gospodarsko situacijo. Če poenostavim, so glavni dejavnik za slabo gospodarsko stanje države slabe državne inštitucije: če ima država ob tem naravne vire, jo lahko uvrstimo v skupino prekletstva naravnih virov, če jih nima, med depriviligirane države. Slednje so gospodarsko in socialno enako slabo ali velikokrat še slabše razvite.

Prvo uvodno hipotezo, da »obstaja skupina držav, ki kljub izobilju naravnih virov dosega bodisi v povprečju nižjo gospodarsko rast (v primerjavi z državami brez relevantnih naravnih virov), bodisi ima relativno visok delež prebivalstva, ki živi v ekstremni revščini, ali oboje« lahko na podlagi analiziranih študij in predstavljenega modela, sprejemem. To so države, ki sem jih v modelu uvrstil v skupino držav prekletstva naravnih virov. Te države, predvsem zaradi slabih državnih inštitucij, virov niso »znale« izkoristiti produktivno in so podlegle ekstrakciji rent v državnih in privatnih organizacijah, zaradi slabih ekonomskih odločitev so utpele negativne posledice holandske bolezni, nestabilno politično okolje pa je velikokrat vodilo do oboroženih spopadov in vojn.

To pa še zdaleč ne velja za vse države, ki so bogate z naravnimi viri. Z naravnimi viri so bogate tudi skupina enakomerno razvitih, uspešnih in obdarjenih držav ter skupina elitističnih držav. Pri prvi skupini država z dobrimi državnimi inštitucijami in socialnimi politikami javnih dobrin poskrbi za vse državljane. Pri drugi, elitističnih državah, pa najdemo dva tipa držav: prve so države, kjer so državne inštitucije sicer dobre, a država ni socialno usmerjena. V tem primeru so socialne razlike velike, prisotna je tudi (vsaj relativna) revščina; druge pa so države, kjer so državne inštitucije sicer slabe, a so se zaradi politične stabilnosti izognile vojaškim konfliktom, kljub temu pa zaradi razširjene korupcije prihodke od naravnih virov uživa le elita.

Drugo hipotezo, da je »pogoj za nastanek opisane situacije (skupine držav prekletstva naravnih virov) splet okoliščin, katerega glavni faktor je splošna razširjenost korupcije«, pa lahko sprejemem le delno. Delno zato, ker je korupcija sicer res eden od pomembnih faktorjev, a je

navadno pojmovana preozko in da bi zajeli celotno sliko, vzroke boljše poveže pojem slabih državnih inštitucij.

Ultimativna rešitev za prekletstvo naravnih virov bi bila, po mojem mnenju, izkoreninjenje korupcije in izboljšanje državnih inštitucij, kar je zelo ambiciozen, a težko uresničljiv cilj. Poudariti moram tudi, da še zdaleč nisem navedel vseh možnih rešitev za rešitev problema, niti ne nujno najboljših. Opisal sem le nekatere izmed najbolj pogosto omenjanih predlogov za rešitev oziroma omilitev problema. Prepričan sem, da je vsak od njih vsaj majhen korak v pravo smer.

Za slabo gospodarsko in socialno stanje držav v splošnem torej ni krivo prekletstvo naravnih virov, ampak, če se lahko tako izrazim, prekletstvo slabih državnih inštitucij. Slednje velja tako za države z obilico naravnih virov, kot tudi za države brez njih. Pa vendar je med temi državami razlika. Revščina je v državah z naravnimi viri zaradi neizkoriščenega bogastva še bolj grenka.

LITERATURA IN VIRI

1. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.A., (2002). *An African Success Story: Botswana*. London: Centre for Economic Policy Research.
2. African Economic Outlook. (2011). *Botswana: Overview*. Najdeno 3. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/countries/southern-africa/botswana>
3. Akaki, S., (2008, 23. julij). *Is Africa a Cold War Battleground?* Najdeno 11. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=9648>
4. Auty, Richard M. (1993). *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*. London: Routledge.
5. Berkowitz, D., Pistor, K., & Ricard, J.F. (2001). *Economic Development, Legality, and the Transplant Effect*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
6. Bleaney, M., & Halland, H. (2009). *The Resource Curse and Fiscal Policy Volatility*. Nottingham: University of Nottingham.
7. Bräutigam, D. (2008, april). Taxation and Governance in Africa. *American Enterprise Institute Outlook series, No 1, 04/2008*. Najdeno 21. julija na spletnem naslovu <http://www.aei.org/outlook/27798>
8. China and Russia »arming« Sudan. (2007, 8. maj) V *Al Jazeera*. Najdeno 30. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://english.aljazeera.net/news/africa/2007/05/200852513540487150.html>
9. Chipeta, C., & Schade, K. (2007). *A Comparative Analysis of 10 Country Studies and Surveys of Business and Non-State Actors*. Gaborone: Friedrich Ebert Foundation.
10. CIA – *The World Factbook*. (2011). Najdeno 3. julija 2011 na spletnem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
11. Coghlan, B., Brennan, R. J., Ngoy, P., Dofara, D., Otto B., Clements & M., Stewart T. (2006). Mortality in the Democratic Republic of Congo. *The Lancet*, 367(9504), str. 44 – 51.
12. Collier, P., & Hoeffler, A. (2004). Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic papers*, 56(4), str. 563 – 595.
13. *Consumption & Efficiency*. Najdeno 18. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.eia.gov/consumption/>
14. Corden, W. M. (1984). Booming Sector and Dutch Disease Economics: Survey and Consolidation. *Oxford Economic Papers*, 36, str. 359 – 380.
15. Council of Europe Treaty Office. (2011). *Civil Law Convention on Corruption*. Najdeno 3. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://conventions.coe.int>
16. Devarajan, S., & Giugale, M. (2011, 29. junij). How Africa can extract big benefits for everyone from natural resources. *The Guardian*. Najdeno 5. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2011/jun/29/africa-extracting-benefits-from-natural-resources>
17. Dutch disease. (2011). V *Investopedia*. Najdeno 2. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.investopedia.com/terms/d/dutchdisease.asp>

18. Ebrahim-Zadeh, C. (2003, marec). *Dutch disease: Too much wealth managed unwisely*. *IMF Finance and Development*. Najdeno 3. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/03/eBra.htm>
19. *ETH Zurich - Analyses in Security Policy No. 38*. Najdeno 4. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.css.ethz.ch/>
20. Gasiorowski, M. J. (1987). The 1953 Coup D'Etat in Iran; *International Journal of Middle East Studies*, 19, str. 261-286.
21. Gelb, A. (1988). *Oil Windfalls: Blessing or Curse?* Washington, D.C.: Oxford University Press.
22. Global Witness. (2011). *Global Witness – Our Work*. Najdeno 15. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.globalwitness.org/>
23. Grossman, Z. (2011). *From Wounded Knee to Libya: A Century of U.S. Military Interventions*. Najdeno 22. julija 2011 na spletnem naslovu <http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>
24. Gylfason, T. (2000). *Natural Resources, Education, and Economic Development*. London: Centre for Economic Policy Research.
25. Haber, S., & Menaldo, V. (2011). Do Natural Resources Fuel Authoritarianism? A Reappraisal of the Resource Curse. *American Political Science Review*, 105(1), str. 1-26.
26. Harberger, A. C. (1985). Lessons for debtor country managers and policy makers. Smith, G.W. & Cuddington, J.T. (ur.), *International debt and the developing countries* (str. 236 – 257). Washington, D.C.: World Bank.
27. Hardenberg, D. (2011, 11. januar). China: A force for peace in Sudan? *Al Jazeera*. Najdeno 7. julija 2011 na spletnem naslovu <http://english.aljazeera.net/indepth/features/2011/01/20111910357773378.html>
28. Havro, G., & Santiso, J. (2008). *To Benefit from Plenty: Lessons from Chile and Norway*. Paris: OECD.
29. Hogan, M. (1987). *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*. Cambridge: Cambridge University Press.
30. Ibeanu, O. (2000). Oiling the Friction: Environmental Conflict Management in the Niger Delta, Nigeria. Dabelko, G. D. (ur.), *Environmental Change & Security Project Report*, 6, (str. 19–32). Washington, D.C.: The Woodrow Wilson Center.
31. IMF. (2011). *About the IMF*. Najdeno 19. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/about.htm>
32. *Interview with Martin Khor*. (2009). Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.alliancesud.ch/en/policy/other/interview-martin-khor>
33. Jong-A-Pin, R. (2006). *On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth*. Groningen: Faculty of Economics.
34. Karl, T. L. (1997). *The paradox of plenty: oil booms and petro-states*. Berkeley: University of California Press.
35. Lujala, P., Gleditsch, N. P., & Gilmore E. (2005). A Diamond Curse? Civil War and a Lootable Resource. *The Journal of Conflict Resolution*, 49(4), str. 538 - 562.
36. Luttwak, E. (1968). *Coup d'État: A Practical Handbook*. London: The Penguin Press.

37. *Macro - Economic data*. Najdeno 10. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-variables>
38. Martin, J. (2011). *Chad-Cameroon Pipeline Case Study*. Najdeno 19. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.columbia.edu/itc/sipa/martin/chad-cam/overview.html>
39. McGowan, P. J. (1968). Africa and Non-Alignment: A Comparative Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, 12(3), 262-295.
40. Mehlum, H., Moene, K., & Torvik, R. (2006). *Cursed by Resources or Institutions?* Trondheim: Norwegian University of Science and Technology.
41. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
42. North, D. C. (2005). *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton: Princeton University Press.
43. OECD. (2011). *OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.oecd.org/document/21/0,3746,en_2649_34859_2017813_1_1_1_1,00.html
44. Olsson, O., & Fors, H. C. (2004). Congo: The Prize of Predation. *Journal of Peace Research*, 41(3), str. 321 – 336.
45. Palley, T. (2003, december). *Lifting the Natural Resource Curse*. Najdeno 5. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/198/40112.html>
46. Petronas disputes Chad's tax claims (2006, 30. Avgust). V *Al Jazeera*. Najdeno 10. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://english.aljazeera.net/archive/2006/08/200841010828503859.html>
47. Plümper, T., & Martin C. W. (2003). Democracy, government spending, and economic growth: A political-economic explanation of the Barro-effect. *Public Choice Journal*, 17, str. 27 – 55.
48. Polgreen, L. (2008, 23. januar). Congo's Death Rate Unchanged Since War Ended. V *New York Times*. Najdeno 6. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.nytimes.com/2008/01/23/world/africa/23congo.html>
49. Prabhakar, A. C. (2008). *Political Economy of Development & Poverty in Africa: An Overview*. Gondar: University of Gondar.
50. Robinson, J., Torvik R., & Verdier T. (2006). Political foundations of the resource curse. *Journal of Development Economics*, 79, str. 447-468.
51. Ross, M. L. (2001). Does Oil Hinder Democracy? *World Politics*, 53, str. 325 – 361.
52. Ross, M. L. (2003). The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor. I. Bannon & P. Collier (ur.), *Natural Resources and Violent Conflict; Options and Actions* (str. 17 – 42). Washington, D. C.: World Bank.
53. Rossi, J. M. (2002). Review of Globalization and Its Discontents by Joseph Stiglitz, *Human Nature Review*, 2, str. 293-296.
54. Sachs, J. D. (1989). *Developing Country Debt and the World Economy*. Chicago: University of Chicago Press.
55. Sachs, J. D., & Warner, A. (1995). *Natural Resource Abundance And Economic Growth*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

56. Sachs, J. D., & Warner, A. (1997). Sources of Slow Growth in African Economies. *Journal of African Economies*, 6(3), str. 335-376.
57. Sachs, J. D., & Warner, A. (2001). Natural Resources and Economic Development: The curse of natural resources. *European Economic Review*, 45, str. 827 – 838.
58. Sandbu, M. E. (2006). Natural Wealth Accounts: A Proposal for Alleviating the Natural Resource Curse. *World Development*, 34(7), 1153 – 1170.
59. Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: Methuen & Co.
60. Stiglitz, J. E. (2004, 16. avgust). Vračanje prekletstva resursov. V *Finance*. Najdeno 21. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/96074/Vra%E8anje-prekletstva-resursov>
61. Stiglitz, J. E. (2005). Making Natural Resources into a Blessing rather than a Curse. S. Tsalik & A. Schiffrin (ur.), *Covering Oil* (str. 13 – 19). New York: Open Society Institute.
62. Stiglitz, J. E. (2006, 24. oktober). Korupcija boja proti korupciji. V *Finance*. Najdeno 21. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/166389/Joseph-Stiglitz-Korupcija-boja-proti-korupciji>
63. Sudan: Fight for the heart of the South. (2011, 9. julij). V *Al Jazeera*. Najdeno 9. julija 2011 na spletnem naslovu <http://english.aljazeera.net/programmes/sudanthebreakup/2011/06/201162311444468410.html>
64. TI. (2011). *Transparency International*. Najdeno 3. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www.transparency.org/about_us
65. United Nations Development Programme. (2005). *Human Development Report 2005*. New York: United Nations Development Programme.
66. *United Nations - Human Development Reports*. (2011). Najdeno 18. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://hdr.undp.org/en/statistics/>
67. UNODC. (2011). *UNODC's Action against Corruption and Economic Crime*. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.unodc.org/unodc/en/corruption/index.html>
68. US risks war with China and Russia. (2011, 26. april). V *Press TV*. Najdeno 30. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.presstv.ir/detail/176776.html>
69. U.S. Department of State. (2011). *Background Note: Botswana*. Najdeno 13. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/1830.htm>
70. Van der Ploeg, F., & Poelhekke, S. (2007). *Volatility, financial development and the natural resource curse*. Florence: European University Institute.
71. Volatility. (2011). V *Investopedia*. Najdeno 2. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.investopedia.com/terms/v/volatility.asp>
72. Warbrick, C. (1991). The Invasion of Kuwait by Iraq. *The International and Comparative Law Quarterly*, 40(2), str. 482 - 492.
73. Weiser, S., Wolfe W., Bangsberg, D., Thior, I., Gilbert, P., Makhema, J., Kebaabetswe, P., Dickenson, D., Mompati, K., Essex, M., & Marlink, R. (2003). Barriers to Antiretroviral Adherence for Patients Living with HIV Infection and AIDS in Botswana. *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, 34(3), str. 281 – 288.

74. *World Bank Activities*. (2011). Najdeno 4. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://go.worldbank.org/HKWFRA43L0>
75. *World Development Indicators 2006*. Najdeno 7. julija 2011 na spletnem naslovu <http://devdata.worldbank.org/wdi2006>
76. World Bank - Development Education Program. (2000). *Beyond Economic Growth An Introduction to Sustainable Development*. Najdeno 17. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.worldbank.org/depweb/english/beyond/global/beg-en.html>
77. WTO. (2011). *World Trade Organization*. Najdeno 19. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/mdg_e/mdgs_e.htm
78. WTRG Economics. (2011). *Oil Price History and Analysis*. Najdeno 15. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.wtrg.com/prices.htm>